

de schouw

Nr. 2 - 1993

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

de schouw
Orgaan van de Vereniging
„Vrienden van
De Hoge Veluwe”

Zomer Schouw 1993

40e jaargang – juli 1993

Inhoud

3 Geërfden op de Hoge Veluwe	Bram Haak
6 Hertekalf Arak	Henk Ruseler
7 Oplossing kruiswoordpuzzel	
8 Bossen en bosvegetaties op de Hoge Veluwe	S. van der Werf
11 Rond De Aanschouw	Peter H. Eleveld
12 Algemene Ledenvergadering 17 april 1993	Bram Haak
14 Museum Krölller-Müller	
15 Een zondag van cultuur en zwijnen	Michiel Hegener
17 Het geheimzinnige Sint-Janskruid	Jan Trapman
19 Welkom nieuwe leden	Bram Haak
20 Het Mysterie van het dode hert	Paul Wittkämper
21 Verschenen boeken	A. Haak/F. Stoute
22 Opening Museonder in foto's	Fred Stoute
24 In gesprek met ... de Fotowerkgroep	Bram Haak
27 Zomeravondfluistering	M. Kolvoort/P. Koffeman
28 Bijzondere ontmoetingen in het veld	Johan Ebregt
29 Terugkeer van het oerbos	Fred Stoute
30 Uitbreiding witte fietsen/Buslijnen in het park	Bram Haak
31 Rijzenburg herrezen	
32 Van de Voorzitter	J. Drijber
33 De hoorns in het Museonder	Fred Stoute
34 Veldnamen: Het Blauwsparlaantje	Bram Haak
34 Natuur in miniatuur (vlinders op postzegels)	Fred Stoute

Redactie:

A.C. Haak, F. Stoute

ISSN no. 0928-3145

Alle correspondentie betreffende De Schouw (met uitzondering van adreswijzigingen, aanmeldingen etc., zie voorlaatste pagina) gaarne richten aan:

Redactiesecretariaat De Schouw:

A.C. Haak, Nevenlandsehof 16, 7312 EX Apeldoorn, tel. 055 - 558192

Inzummer kopij voor het volgende nummer:

vóór 15 augustus 1993

Contactadressen van de Vereniging:

Bezetting De Aanschouw:

Mevrouw B. Wit-van Koetsveld, Graaf Janlaan 11, 3708 GH Zeist, tel. 03404-14165

Werkgroep De Dennescheeders:

R. Lifmann, Slingerlaan 2, 6731 CL Otterlo, tel.08382-1768

Coördinator gidsen

C. Hoogendijk, Hofbeeklaan 20, 6715 EA Ede, tel.08380-32751

Plantenwerkgroep:

J.L. Ebregt, Koekoekstraat 1, 6823 DE Arnhem, tel.085-453111

Werkgroep Geschiedenis:

J.C. Kok, Krimweg 3a, 7351 AS Hoenderloo, tel. 05768-1834

Faunawerkgroep:

H. van Tuil, Roekenstraat 24, 6823 CN Arnhem, tel. 085-450911

Museumwerkgroep:

Vacature

Fotowerkgroep:

P.G.A. Timmerbeil, Merkendal 12, 6816 RJ Arnhem, tel.085-434712

Coördinator Hoge Veluwe-dagen

Mevr. W. van der Horst-Zondag, Obrechtlaan 16, 6711 EL Ede, tel. 08380-11291

Gelieve voor overname van artikelen uit dit tijdschrift contact op te nemen met de redactie.

Foto omslag:
Ad Germing
'Libelle op zonnedaau'

Druk:
Grafisch Bedrijf Outhuis bv

Geërfden op de Hoge Veluwe

door A.C. Haak

Het is een goede gewoonte dat de gidsen in het Nationale Park de Hoge Veluwe zo nu en dan met elkander op pad gaan. Er kan dan een soort kruisbestuiving plaats vinden, welke de bevruchting kan bevorderen. Vanzelfsprekend geldt als principe dat de gids die de leiding heeft ook de autoriteit is, maar door het stellen van vragen kunnen er interessante discussies ontstaan, waarbij we vaak niet tot een eensluidend oordeel komen. Zo werd er enige tijd geleden bij een wandeling de vraag gesteld, waarom het toch zo lang had geduurd, voordat de marken werden opgeheven en verdeeld. Onze gids zei dat ook hij dat niet begreep, omdat Lodewijk Napoleon al op 10 bloeimaand 1810 een wet had uitgevaardigd, welke door vrijdom van grondlasten de markegenoten moest aanzetten tot vrijwillige(!) verdeling van de woeste gronden. Iedereen weet, wanneer een beroep wordt gedaan op vrijwilligheid en er geen noodzaak is, dan hoeft men niet op strikte naleving van de wet te rekenen. En dat was ook het geval met de wetgeving van Lodewijk Napoleon. Bovendien werd een wet die onder Franse invloed tot stand gekomen was, gewantrouwd en na de bevrijding in 1813 was het een reden om aan die wet geen gevolg te geven. Maar latere pogingen om tot verdeling van de woeste gronden te komen zijn ook herhaaldelijk mislukt.

Cultuurgrond en woeste grond

In de Middeleeuwen vormden de cultuurgronden slechts een klein deel van de totale oppervlakte aan land. Het grootste deel van het land bestond uit bossen, heidevelden, zanden en moerassen. In landbouwkundig opzicht bestond er een duidelijke grens tussen akkerland en woeste grond. Economisch gezien was die grens veel minder scherp, omdat de opbrengst van cultuurgronden laag was en de woeste gronden wel degelijk gebruikt werden en hun nut hadden. Op de woeste

grond liet men het vee weiden, er werden plaggen gestoken voor de schaapskooi en de heide werd gebruikt voor het maken van bezems. Het verschil tussen cultuurgrond en woeste grond was minder groot dan men verwacht. Ook al bestond in de Middeleeuwen het land grotendeels uit woeste grond, toch was dit gebied niet onuitputtelijk. Vanwege de groei van de bevolking nam de ontginning toe, het areaal aan woeste grond verminderde. En daarmee ontstond de noodzaak de gebruiksrechten en het gebruik van de woeste grond te beperken.

Protectionistische samenleving

De verschillende boerengemeenschappen markeerden de invloedssfeer niet alleen naar buiten, ook binnen de gemeenschap werden de rechten van de individuele boeren afgebakend en omschreven. Er werden afspraken gemaakt in welke mate iedere ingezetene van de beschikbare grond mocht profiteren. Wie meer akkerland en schapen bezat, moest beschikken over een groter deel van de woeste grond dan degene die minder akkerland had. Een boer met meer bouwland had ook meer plaggen nodig voor de schaapskooi. Het gebruik van de woeste grond was afhankelijk van de grootte van de akker, waarover een ingezetene beschikte. Oorspronkelijk was het gebied verdeeld in *waardelen*. Boeren die een waardeel bezaten, werden 'gewaarde' boeren genoemd. Vaak was het zo, dat wanneer er nieuw land ontgonnen moest worden, alleen de gewaarde boeren daaraan mochten deelnemen.

Door latere verdeling of opsplitsing konden er halve, vierde, achtste of nog kleinere waardelen ontstaan. Degenen die een vol waardeel bezaten, konden zich een behoorlijk inkomen verschaffen. Minder fortuinlijk waren degenen met een opgesplitst waardeel. Zij die een zeer klein waardeel bezaten, hadden geen andere keus dan hun stukje grond te verkopen aan een rijke boer. Zij werden dan landarbeiders, konden geen boerderij meer

bewonen en woonden dan in een kot of keet en werden daarom keuters genoemd. Zij moesten hard werken voor een karig loon.

Het was misschien niet goed, maar het is wel te begrijpen dat de gewaarde boeren, ook wel de geërfden geheten, hun dominante positie wilden behouden en er niets voor voelden om de marke te verdelen.

De malegenootschappen

Ook de markegenootschappen die eigenaren waren van bosgebieden en gewoonlijk malegenootschappen werden genoemd, kenden strenge regels voor het gebruik van het bos. Al vroeg hebben ook zij het gebruik van het bos beperkt, hetzij door het aantal gebruikers terug te dringen, hetzij door het gebruik van het bos per persoon of per geërfde te beperken. Afschermen van de gebruiksrechten tegen buitenstaanders was één der grondslagen voor het vormen van malegenootschappen. Zo was het met name aan keuters niet toegestaan op de holtpraak een stem uit te brengen. En als de keuters al rechten hadden, dan was dat een gunst met strenge bepalingen. Alle maalschappen kenden strenge kapregelingen, maar ook andere gebruiksrechten zoals het weiden van vee in het bos, het winnen van strooisel, het sprokkelen van hout en het verzamelen van bosvruchten. Op het overtreden van deze regels stonden strenge straffen, zoals boete, het ontzeggen van rechten gedurende een bepaalde periode en zelfs 'verbeurte van lijff ende guet'. Het doel dat de malegenootschappen nastreefden, was het behoud van het bos.

Veel conflictstof

Zoals gezegd is het te begrijpen dat de geërfden er niets voor voelden de woeste grond of bepaalde bosgebieden verder te verdelen. Hun stelling was: alles is al verdeeld en iedere geërfde heeft zijn deel. Er wordt vaak beweerd dat juridische aspecten het verdelen van de grond hebben bemoeilijkt. Die bewering is onjuist, het waren veel meer de praktische en economische belangen die een verdeling in de weg stonden. Aangezien de woeste gronden bestonden uit heidevelden, zand en drassige gebieden en omdat er een groot verschil was in de kwaliteit van de grond, moest bij verdeling

hiermee rekening gehouden worden. De gebieden konden niet meetkundig volgens de plattegrond worden verdeeld; bij verdeling moest iedere geërfde een stukje hei, zand en drassig gebied krijgen, waarbij nog gekeken moest worden naar de kwaliteit van de grond. De problemen die daarbij ontstonden, konden leiden tot zeer ernstige conflicten en tot een eideloze verkaveling van het gemeenschappelijk gebied. Bovendien moesten er vele wegen worden aangelegd, want elk afzonderlijk gebied moest bereikbaar zijn.

Meer problemen

Aan het begin van de 19e eeuw kwam daar nog een probleem bij. Langs de grenzen van de verschillende marken hadden zich meestal op illegale wijze personen, die gewoonlijk sluikers werden genoemd, gevestigd. Zij werden door de markegenoten getolereerd, mits zij bereid waren pacht te betalen en zo het eigendomsrecht van de geërfden te erkennen. Wat moest er bij verdeling van de grond met deze pachters gebeuren? Waar moesten zij heen of wie wilde hen op zijn terrein laten wonen? Tot de Geërfden van Otterlo behoorde ook de Diakonie van de Hervormde Kerk en deze kon er zeker van zijn dat de pachters, die hun stukje grond moesten verlaten, onmiddellijk bij de Diakonie zouden aankloppen voor ondersteuning. Zo had iedere geërfde zijn reden om een verdeling van de grond af te wijzen. Tegenover de voorstanders van de markenscheiding stonden even veel tegenstanders.

Marken op de Veluwe

In hoeverre deden bovengenoemde problemen zich voor op de Hoge Veluwe? Het genootschap De Speldermark, dat tussen Beekbergen en Hoenderloo ruim 3000 ha grond in eigendom had, was zoals men dat in die tijd noemde een *Zedelijk Lichaam*; wij zouden nu zeggen een rechtspersoon. Het kon wettelijk besluiten nemen en overgaan tot verkoop of verpachting van de grond. De Otterlose Mark was daarentegen geen rechtspersoon en had de 2811 ha grond tussen Otterlo en Hoenderloo slechts in gebruik en niet in eigendom. Daarom moesten de Geërfden van Otterlo in 1846 met het Bestuur der Domeinen een akte van dading aangaan en de som van f 1000 betalen om

eigendomsrechten te verwerven over die 2811 ha grond. Toen de Geërfden daarna een deel van hun gebied wilden verkopen, vormden de pachters die op Hoog Baarlo woonden, een probleem. Daarom lieten zij in de koopakte opnemen, dat de koper, in dit geval Johan Sickesz, de rechten van opstal en erfpacht alsmede alle andere rechten, welke derden op de verkochte goederen mochten hebben, moest gedogen. Daar werd nog aan toegevoegd, dat het genot van de gebruikers van dezelve berustte op stilzwijgende vergunning. Hieruit blijkt dat er tussen de Geërfden en de pachters geen schriftelijke overeenkomst bestond, maar dat er een mondelinge afspraak was, dat de illegalen zouden worden getolereerd, zolang zij bereid waren pacht te betalen.

Bijzondere verkaveling

Dat de Geërfden van Otterlo ook onderling problemen hadden met de verdeling van de grond, blijkt uit de strokenverkaveling op De Bunt. In 1846 hadden de Geërfden 'Landgoed Hoendeloo' verkocht aan Johan Sickesz en in 1849 'Landgoed De Pampel' aan Jacob Rooseboom, maar een klein perceel van ruim 20 ha De Bunt geheten konden zij niet verkopen. Een paar jaar bleef dit gebied onverdeeld, maar in 1850 besloten de negen Geërfden (er waren enkelen afgefallen) het gebied in negen smalle stroken van 40 x 600 meter te verkavelen. Een verkaveling in stukken van 100 x 240 meter zou veel praktischer geweest zijn, maar dan zou niet iedere Geërfde een uitweg naar de Houtkampweg hebben gehad, verder zou de één een veel drassiger stuk dan de andere hebben gekregen.

Ook nu nog zijn er op De Bunt droge en zeer natte plekken. Vanwege een evenwichtige verdeling besloot men in 1850 tot een ongunstige verkaveling in negen smalle stroken. In de Schouw nr. 2 van 1992 p. 48 staat het kadasterkaartje van De Bunt. Als gevolg van verpachting zijn de stroken later in nog kleinere stukken versnipperd.

Voor- en tegenstanders

Wie waren de voor- en tegenstanders en waarom? Voorstanders van verdeling der markengronden waren de Staat, die belasting wilde innen van de ontgonnen grond; de economen die een intensieve

bebouwing van de Nederlandse bodem nodig achtten om in de behoefte van de gestaag groeiende bevolking te kunnen voorzien; de beleggers die goedkoop grond wilden kopen om daarin geld te investeren voor de bosbouw; grootgrondbezitters waren uitsluitend geïnteresseerd in bosbouw en niet in de landbouw.

De tegenstanders waren over het algemeen de markegenootschappen, die zeiden dat de regering iedere bevoegdheid miste om zich te mengen in de aangelegenheden van het markebestuur; verder waren zij tegen verdeling, omdat de gronden alleen geschikt waren voor het weiden van schapen en het steken van plaggen; de schapen konden voor het aanmaken van de mest niet missen; verder leverde de heide broodwinning aan vele personen, die zich bezig hielden met het binden van bezems, het hoeden van vee, het zoeken van keien en het plaatsen van bijenkorven; niet-markegenoten zouden bij verdeling niets krijgen, hun stukje bouwland en het gebruik van de heide verliezen; verder waren de markegenoten verplicht wegen, duikers en bruggen te onderhouden, waartoe zij zonder de inkomsten uit retributies niet langer in staat zouden zijn.

Het is moeilijk te beoordelen, aan wiens kant het gelijk was en welke belangen het zwaarst wogen. Na de markewet van 1886, die ook weer herhaaldelijk ontdoken werd, kwam er toch nog onverwachts een einde aan het bestaan der marken. Door de invoer van goedkope wol uit Australië was het niet meer lonend schapen te houden. Weliswaar werden de schapen in eerste instantie gehouden voor de mest, maar de wol was een interessant bijproduct. Toen de inkomsten daarvan wegvielen, werd het voor de boeren moeilijker om rond te komen. De nekslag kregen de schapenboeren, toen aan het einde van de 19e eeuw de kunstmest op de markt kwam en het houden van schapen geheel onrendabel werd. Daarmee eindigde een landbouwsysteem dat vanaf de Middeleeuwen tot aan de 20ste eeuw had stand gehouden.

Bram Haak

is lid van de werkgroep geschiedenis

Hertekalf Arak

Van de hoge zandgrond naar de lage zeebodem(3)

door Henk Ruseler

Het begint de laatste dagen steeds duidelijker te worden dat het tijd wordt om een andere crèche voor Arak te gaan zoeken. Niet dat het rastertje achter in mijn tuin te klein is, maar omdat Arak zo langzamerhand het babystadium begint te ontgroeien, met gevolg dat hij overdag veel actiever wordt. Hertekalveren in de vrije natuur zullen vanaf dit moment hun moeder bijna constant gaan volgen op haar tochten door het veld. Ik heb die luxe (?) niet om Arak de hele dag mee te nemen, dus laat ik hem overdag thuis. Dit maakt dat hij regelmatig overdag als een paradepaardje langs het gaas loopt, nieuwsgierig naar wat er buiten gebeurt. Op zich is dit nog niet zo'n probleem, maar omdat ik op de Pampel nog wel eens wat

aanloop krijg, zou zijn aanwezigheid die ik tot nu toe aardig geheim heb weten te houden, snel bekend kunnen worden. Hierdoor zou Arak het gevaar lopen in contact te komen met anderen behalve dan zijn opvoeder en dit is niet de bedoeling.

Een geschikte plek voor een ander opvangraster moest aan enkele eisen voldoen. Het gebied waarbinnen het raster zou komen moest van voldoende grootte zijn en niet toegankelijk voor wandelaars. In dat gebied moest roodwild regelmatig en liefst op verschillende tijden van de dag aanwezig zijn. Dit zou de mogelijkheden voor het maken van contact tussen Arak en zijn wilde soortgenoten vergroten.

Foto Henk Ruseler

En door het roodwild regelmatig te zien zou de schuchterheid die hij vorige maand nog voor zijn soortgenoten had, wellicht omslaan in nieuwsgierigheid. Dit zou goed uitkomen wanneer ik Arak op een voerplaats zou loslaten. Maar zover was het nog niet, eerst moest ik een goede plek vinden en er moest een raster worden gebouwd.

De rustgebieden Koeverbos en Nieuwe Plijmen waren volgens mij de twee meest geschikte plaatsen. Beide zijn daginstanden (verblijfplaatsen) van verschillende kaalwild roedels; in het Koeverbos lopen ook nog drie oude herten. Ik heb uiteindelijk gezoen voor het Koeverbos, omdat dit rustgebied voldoende kaalwild herbergt en op een gemakkelijke loopafstand van de Pampel ligt. Het zou heel goed mogelijk zijn de crèche in het Koeverbos op een zodanige plaats te maken, dat Arak 's middags en 's avonds het kaalwild op de voerweide zou kunnen zien, zonder dat het raster voor het publiek zichtbaar zou zijn. Een aardige bijkomstigheid was dat de drie oude herten juist in dit puntje halfopen, licht geaccidenteerd vliegdennbos hun dagstand hadden, Arak zou zo regelmatig visite krijgen van die oude bazen. Later zou blijken dat dit ook gebeurde.

Eergisteren, 3 juni, leverde Arak's onbesuisdheid hem een nat pak op. Ik had hem 's ochtends uit de ren gelaten en hij rende, net als de laatste dagen het geval was, als een veulen dat voor het eerst in de wei komt door de tuin. De vaardige sprongen en haken die hij maakte gingen in een behoorlijke snelheid. Aan deze sierlijke voorstelling kwam vrij snel een einde, toen Arak wat minder sierlijk in de vijver belandde en kopje onder ging. Direct daarna kwam hij als een gecamoufleerde marinier boven water. Met kroos en ander vijverdrab op zijn kop zwom hij snel naar de kant. Op de kant geklommen stond hij daar wat 'bescheten' om zich heen te kijken, maar al vrij snel schudde hij zich uit en begon zichzelf te likken. Omdat de temperatuur niet erg hoog was, heb ik hem met stro maar wat droog gewreven en de rest van de dag in de stal gelaten. Arak had laten zien dat hij net als de meeste zoogdieren al op zeer jonge leeftijd kon zwemmen.

(wordt vervolgd)

Henk Ruseler

is wildschut op de Hoge Veluwe

Oplossing puzzel

De oplossing van de kruiswoordpuzzel uit de vorige 'Schouw' luidt:

horizontaal: 1. kompanieberg; 12. tapuit; 13. veer; 14. ie; 16. lippen; 18. neo; 19. kip; 21. np; 22. meerle; 24. an; 26. ijl; 28. beu; 29. tjabe; 32. ak; 34. kiel; 35. aat; 36. gemak; 39. ad; 41. espen; 42. nn; 43. rekel; 46. oog; 47. big; 48. reebok; 50. mem; 51. beheer; 52. mirre; 55. kers; 56. de; 57. koe; 58. av; 60. nm; 61. eb; 63. dl; 64. lam; 66. oc; 67. vlok; 69. floks; 71. matkop; 72. lel; 73. melote; 75. oer; 76. lee; 77. roter; 79. ui; 80. dille; 82. na; 84. kubbe; 86. dia; 87. raan; 89. we; 90. corgi; 92. nok; 94. st; 96. nu; 97. erelid; 100. os; 102. mee; 104. mak; 105. mispel; 108. ri; 109. stam; 111. epopee; 113. tamme kastanje.

vertikaal: 1. kwikstaart; 2. mt; 3. pal; 4. apin; 5. guppy; 6. nip; 7. item; 8. bv; 9. eenruit; 10. reel; 11. groenling; 15. ei; 17. neb; 20. paat; 23. eek; 25. nb; 27. lamsoor; 30. jade; 31. eg; 33. kapok; 37. ee; 38. keg; 40. zeehen; 42. nimrod; 44. krek; 45. leermos; 47. berk; 49. bes; 50. mi; 52. meeltor; 53. eelt; 54. kalf; 59. valle; 62. boktor; 65. moer; 67. val; 68. koet; 70. kl; 71. meelbes; 73. meluw; 74. kraaiheide; 75. oud reemst; 76. lik; 78. enig; 81. eb; 83. hanekam; 85. ec; 86. drum; 88. nol; 91. on; 93. kim; 95. topos; 98. rata; 99. diek; 101. sept; 103. er; 106. spa; 107. lea; 110. mm; 112. en.

Uit de 7 goede oplossingen heeft het lot de heer J.M. Eggenhuizen uit Nijmegen als winnaar aangewezen. Hij heeft inmiddels de prijs - een aquarel van de heer Rien van Kerkhof, die ook de puzzel heeft samengesteld - ontvangen.

Bossen en bosvegetaties op de Hoge Veluwe

door S. van der Werf

Cultuurbos en bosgemeenschap (5 en slot)

Bemesting kan de ondergroei eveneens ingrijpend veranderen, zelfs als het bodemprofiel gespaard blijft. Bemesting diende vooral om de vruchtbaarheid te verbeteren, die in het geval van eeuwenlang heidebeheer of door strooiselroof inderdaad vaak minder was dan van nature. Het was dan als compensatie bedoeld, maar het schokeffect leidde wel tot ontregeling van het systeem.

Een andere reden was, eigenlijk net als bij groundbewerking, een ophoping van onverteerd strooisel versneld om te zetten. Deze ophoping was overigens vaak het gevolg van aanplant van exoten met slecht verterend strooisel. Kalken maakte de bodem dan minder zuur, waardoor de stikstof beter zijn werk kon doen. Op humusarme bodems zoals stuifzanden is door snelle uitspoeling het effect maar beperkt. Incidenteel werden ook andere meststoffen toegediend, het meest fosfaat. Met name in Drenthe werd in de jaren '50 een gebrek daaraan geconstateerd.

Toen werden niet alleen jonge aanplanten daarmee bemest, maar met een soort fosfaatkanon werden ook oudere bestaande opstanden volgeblazen. Natuurlijke ondergroei is daar in Staatsbossen dan ook schaars, nog temeer omdat het aandeel exoten daar nogal hoog ligt.

Soms werd ook bemesting toegepast om meer-eisende soorten te kunnen planten, die daar normaal nooit goed zouden kunnen groeien. In feite werd daarmee geprobeerd verder te springen dan de polsstok lang was. Op de Hoge Veluwe is dat deels toch eleganter aangepakt. De aanplant van douglas en fijnspar als meereisende soorten werd in eerste instantie uitgevoerd op vrijgekomen landerijen van door de Kröllers uitgekochte keuterboeren.

Deze landerijen waren al tientallen jaren geleidelijk bemest, waardoor ze voor bosbouw redelijk gunstig leken en anderzijds voor natuurbos minder mogelijkheden boden. Die oude akkertjes zijn nog

vaak te herkennen aan stikstofplanten, opslag van Amerikaanse vogelkers of zelfs vlier en mossen als rimpelmos, fijn laddermos of dikkopmos in plaats van de schralere soorten gaffeltandmos of bronsmos. In de herfst zijn ze vaak zelfs te ruiken door de vooral hier voorkomende stinkzwammen.

Gaten

Is het bos erg donker, dan groeit er quasi niets – toch al gauw een paar mosjes! – maar als er gaten vallen kan er een explosie van vogelkers volgen. En juist hier vallen nog wel eens gaten, omdat die

Zware windworp in instabiel douglasbos op voormalig bouwland. Een enkel vlierplantje en een paar graspollen als stikstofindicatoren, maar verder geen enkele ondergroei.

voormalige akkertjes nog steeds een losse bodem hebben, waardoor hier eerder stormschade optreedt. En nog iets: juist hier waar de boomgroei zo goed is – te goed – treedt nogal eens wortelrot op. Deze schimmel, als paddestoel bekend onder de naam dennemoorder, tast ook het onderste meest waardevolle deel van de stam aan. Het weefsel wordt sponzig en zet uit tot een flesvormig verdikt stamdeel van 1-2 meter, o.a. gezien bij de Kleine Pampel. Wat nu, als er tegelijk bewerkt en bemest wordt? Dit zijn twee in feite tegengestelde handelingen. Bemesting voert toe, grondbewerking uiteindelijk af door uitspoeling. Het eindresultaat hangt af van de sterkte van de ingrepen.

Reeksen

We kunnen reeksen opstellen van plantesoorten die een toenemende verstoring door bemesting angeven. Door uitspoeling kan die rij min of meer in omgekeerde volgorde worden doorlopen,

maar dan wel veel langzamer. Uitgaande van spontane bochtige smele zou de reeks ongeveer kunnen luiden: rankende helmbloem- de beide stekelvarens- amerikaanse vogelkers- wilgeroosje+ schapezuring+ vingerhoedskruid- 'grassen' (witbol- en struisgrassoorten)- braam- brandnetel- distel. Uiteraard overlappen ze elkaar deels, en komen er meer soorten voor. Rond 1920 beboste akkers zullen eerst wel bramen gehad hebben, in de jaren '60 gladde witbol en nu komt er na uitspoeling steeds meer bochtige smele in, o.a. ook bij de Kleine Pampel. In vochtig bos maakt pijpestrootje na bemesting plaats voor pitrus, ruw beemdgras en zachte witbol, zoals bij de bosvijver van Sint Hubertus.

In principe is voor ieder bostype een dergelijke reeks op te stellen. De hier gegeven reeks geldt voor het doorsnee Hoge Veluwe-bos. De armste bossen komen nooit zo ver, op klei en veen gelden heel andere reeksen. Het komt er dus op neer dat

Zware windworp in douglas op voormalig bouwland. Een enkel vlierplantje en een beetje rimpelmoss wijzen op de vroegere bemesting; verder ontbreekt iedere ondergroei.

Een oud dennebos, maar dichte beukenopslag en adelaarsvaren wijzen hier op een wintereiken-beukenbos, dat zich hier spontaan weer instelt.

Foto's van de auteur

ieder natuurlijk bostype met wat ervaring ook te herkennen is als het sterk beïnvloed is. Het is dus niet nodig om er een andere naam aan te geven, wèl om storingsvarianten te onderscheiden die over de kwaliteit veel kunnen zeggen. Dit wordt ondersteund doordat uitspoeling van overtollige mest – die de plek als het ware boven zijn stand doet leven – uiteindelijk leidt tot een meer natuurlijke niveau. Ook de ondergroei heeft, op weliswaar lange termijn van vele tientallen jaren, de neiging weer een meer natuurlijke samenstelling aan te nemen. Vandaar dat we de bostypen of associaties, zoals voor de Hoge Veluwe in de vorige afleveringen beschreven, wel aanduiden als potentieel-natuurlijke vegetatie (PNV). Dit is dus de vegetatie die in evenwicht is met de ± natuurlijke standplaats. Hieraan kunnen ook alle minder natuurlijke situaties worden opgehangen.

De Duitsers hebben trouwens twee woorden: het natuurlijk *Wald* tegenover het culturele *Forst*. Zo kan een larixbos met dichte witbol-ondergroei worden aangesproken als wintereiken-beukenbos, zonder dat er een eik of beuk te zien is. Ter onderscheiding voegen we hier wel toe: subassociatie van witbol, dus storingsvariant. De boomlaag is hier geplant en kan dus niet dienen om een PNV te benoemen. Nu kan een larixbos van het type berken-zomereikenbos op oude akkertjes ook witbol als ondergroei hebben. Bemesting verdoezelt verschillen en werkt dus nivellerend. Het verschil in benoeming moet natuurlijk wel ergens op berusten. Zo zullen we in het eerste geval wat exemplaren van pilzegge, hulst, tandjesgras, veelbloemige veldbies of brem vinden en de bodem lemiger. Ook zal de ondergroei wat weelderiger zijn. Verder kunnen we natuurlijk stiekem even kijken naar het bos ernaast, dat wellicht natuurlijker is.

Levenslang

Ook hier kunnen we van beheersvarianten spreken, net als bij verschillen door afwijkende boomsoorten. Slechts in heel weinig gevallen komen we echt op een ander bostype uit, als bijvoorbeeld de bodem ingrijpend veranderd is: opbrengen van andere grond, sterke ontwatering. Dit laatste kan trouwens ook van nature door verlanding. Met 'zure regen' ligt het vergelijkbaar. Het effect is vooral stikstofbemesting en dus onkruidgroei. Het

is een gebeuren op tot dusverre ongekende schaal en het lijkt op een veroordeling tot levenslang. De armste bostypen zijn dan ook bezig te verdwijnen en dat is veelal onomkeerbaar. In de volgende eeuw zal dit verhaal daarom wellicht herzien moeten worden.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat de meeste bossen in Nederland aan natuurlijkheid veel te wensen overlaten, maar dat de natuurlijke bostypen toch meestal herkenbaar zijn. Voor een goed beheer is dit van veel belang, omdat we dan waar nodig en mogelijk beter kunnen sturen. Zouden we op grond van een sterk ontwikkelde ruige ondergroei besluiten tot een te rijk bostype, dan zou het aanplanten van daarbij behorende bomen de natuurlijke ontwikkeling eerder afremmen. Ongewenste situaties zouden te veel bestendig worden. Een ander voordeel van deze benadering is, dat we in eerste instantie meer letten op het gemeenschappelijke, de samenhang der dingen, dan op de verschillen. Die worden immers vaak bepaald door quasi toevallige omstandigheden als keuzen door huidige of vroegere beheerders. Naast deze fundamentele visie blijven geconstateerde verschillen in ruimte of tijd van belang voor de beoordeling van de kwaliteit en de wenselijkheid c.q. mogelijkheid daarin verbetering aan te brengen. Het is dus een werken op twee niveaus: eerste de bostypen (PNV), en dan, daaronder, de beheersvarianten. De PNV is bekend en gekarteerd. Het zou een goede zaak zijn, als voor de Hoge Veluwe juist die beheersvarianten nog wat beter bestudeerd en in kaart gebracht zouden worden. Dit geldt trouwens minstens zo veel voor de aanwezige natuurlijke verjonging van bomen en belangrijke struiken en de mogelijkheden die deze bieden voor een optimaal natuurbeheer.

Opmerkingen of vragen graag aan het adres van de auteur: Algemeer 38, 6721 GD Bennekom.

Literatuur: C.P. van Goor - Bewerking en vruchtbaarheid van droge bosgronden.; Bosbouwproefstation TNO.Bd.1, versl. nr. 2: 55-99, 1952; S. van der Werf - Bosgemeenschappen. Natuur-beheer in Nederland 5. Pudoc, Wageningen, 1991.

S. van der Werf studeerde bosbouw in Wageningen, was werkzaam bij het RIN in Leersum en werkt thans bij het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN) in Wageningen.

Rond De Aanschouw

Wandelen met een gids

Traditiegetrouw worden er op alle woensdagen in juni, juli, augustus en september (gratis) rondwandelingen georganiseerd vanaf De Aanschouw. De wandelingen staan onder leiding van gidsen van de Vrienden van de Hoge Veluwe. De aanvangstijden zijn in juni en september 13.30 uur, in juli en augustus 10.30 en 13.30 uur. De wandelingen duren ca. 2 uur.

Foto-exposities in de filmzaal

Tot 1 november worden er in de filmzaal van het bezoekerscentrum De Aanschouw twee fototentoonstellingen georganiseerd. In juli en augustus exposeert een 20-tal amateur-fotografen uit Nederland en België hun beste werk. Deze vriendenclub exposeert één maal per jaar, deze keer voor het eerst in de filmzaal van de Aanschouw. De organisatie is in handen van de heren J. Peper en

S. de Vries. Alle foto's zijn gemaakt op de Hoge Veluwe.

In september en oktober exposeert Iemke Ruige landschapsopnamen.

Iemke Ruige heeft in de afgelopen jaren diverse opdrachten voor de Hoge Veluwe uitgevoerd. Vele foto's in uitgaven van de Hoge Veluwe zijn van zijn hand. Daarnaast heeft hij veel landschappen volgens zijn eigen visie gefotografeerd. Uit deze collectie is een keuze gemaakt. Naast landschappen op de Hoge Veluwe is een serie opnamen gemaakt in Schotland te zien.

Werk aan het Museonder

Op 9 maart 1993 werd het Museonder geopend. De belangstelling van het publiek was in de eerste maanden zeer groot. Vóór de Pinksterdagen werden al rond 150.000 bezoekers geteld. Zij zullen hebben gemerkt, dat niet alles in het Museonder optimaal functioneerde. Er wordt nog steeds gewerkt om de onvolkomenheden te verhelpen. Teksten die moeilijk te lezen waren, zijn of zullen worden vervangen door teksten met een grotere en/of duidelijker letter. Geregelde bezoekers zullen constateren dat de tentoonstelling steeds verder wordt verbeterd. Daarom vragen wij begrip voor de overlast, welke dit werk met zich meebrengt.

Bezoekerscentrum en Museonder beter per bus bereikbaar

Sinds kort is het Bezoekerscentrum vanaf de plaatsen Ede en Apeldoorn goed bereikbaar per bus. Lijn 110 van de VAD rijdt gedurende een groot deel van de dag via de Hoge Veluwe. Binnen het Park zijn er haltes bij de ingangen Hoenderloo en Otterlo en in het centrum, vlak bij het Bezoekerscentrum. Vanaf station Apeldoorn rijdt de eerste bus om 8.45 uur en vervolgens ieder uur tot 16.45 uur. Vanaf station Ede vertrekt de eerste bus om 9.07 uur en vervolgens ieder uur tot 17.07 uur.

Op deze lijn geldt de strippenkaart. Men kan ook een dagretour kopen, dat verkrijgbaar is bij de VAD-kantoren en bij de chauffeur.

Wilt u meer weten bel dan de Openbaar Vervoer Reisinformatie, tel. 06-9292 of het Bezoekerscentrum, tel. 08382-1627.

Peter H. Eleveld

Foto Sip de Vries

De Algemene Ledenvergadering van 17 april 1993

Bij de opening van de vergadering had het gehele Bestuur van de Vereniging op het podium plaats genomen om de leden te laten kennis maken met de huidige Bestuursleden. De voorzitter heette de leden hartelijk welkom en in het bijzonder de ere-voorzitter de heer W. Borst, de directeur van het Park de heer H. Bruning en de vice-voorzitter de heer H. van Tuil, die na een korte periode van ziekte weer aanwezig kon zijn. De heer Borst hield een toespraak naar aanleiding van het overlijden van de oud-voorzitter de heer D.A. Kramer, die in oktober 1992 op 89-jarige leeftijd was overleden.

De heer Borst vertelde dat Arnold Kramer al jong door het lezen van boeken van Wigman tot grote belangstelling voor de natuur was gekomen. Ondanks zijn drukke werkzaamheden wist hij een groot deel van zijn tijd vrij te maken voor het Park en de Vereniging. Hij was één van de initiatiefnemers, toen op 9 oktober 1948 in restaurant Rijzenburg de Vereniging van Vrienden van de Hoge Veluwe met 48 leden werd opgericht. Hij heeft veel gedaan voor het stichten van het Bezoekerscentrum. Ook was hij degene, die het initiatief nam tot het houden van wandelingen in het park. Vooral door de storm van 1972 werden de vrienden nog meer betrokken bij het Park. Arnold Kramer droeg het vrijwilligerswerk een warm hart toe. Aan het einde van zijn toespraak somde de heer Borst nog een aantal kenmerkende eigenschappen van de oud-voorzitter op: een natuurlijke charme, openheid, hartelijke vriendschap en veel humor.

Een nieuw boekje

De heer Ebregt kreeg gelegenheid zijn boekje 'Over de Flora van de Hoge Veluwe' te presenteren. Dit boekje kwam in de plaats van een vroeger verschenen uitgave. Vol trots vertelde Johan Ebregt dat zijn dochter Annelies als grafisch ontwerper aan het boekje had meegewerkt. In de pauze bleek er grote belangstelling voor deze nieuwe editie te bestaan. De leden stonden werke-

lijk in de rij. Er werden in korte tijd niet minder dan 60 exemplaren verkocht. De penningmeester had een goede dag, want hij zag een deel van de kosten terugvloeien in de kas.

Bij de Aanschouw zal het boekje te koop zijn voor de prijs van f 29,50.

Stand van zaken

De voorzitter merkte op hoeveel er door eensgezindheid tot stand kan komen. Hij deelde mee dat de Vereniging bloeit: het gaat goed met de meeste werkgroepen; het aantal gidsen in het Park is uitgebreid; de dennescheerders vormen een zeer grote groep; Alleen de werkgroep geschiedenis had twee leden verloren en zal pogingen doen nieuwe leden te werven; ook met de museumwerkgroep gaat het wat minder; helaas is de band van de Vereniging met het Museum altijd anders geweest dan met het Park; de avondcursussen, die in de winter in de Pampel zijn gehouden voor gidsen en andere belangstellenden, krijgen grote waardering en zullen in de komende winter worden voortgezet.

Over de redactie van de Schouw wilde de voorzitter kort zijn. Het was de bedoeling geweest van het Bestuur na het terugtreden van de heer Siepel met de twee overgebleven leden van de redactie verder te gaan, maar helaas kon er geen overeenstemming worden bereikt over het benoemen van een derde redactielid. Wel was het Bestuur bereid

iemand van het IBN in de redactie op te nemen, maar ook was het Bestuur van mening dat een lid van de redactie een actief lid van de Vereniging moest zijn.

Goedkeuring en verkiezing

Het verslag van de secretaris van de Algemene Ledenvergadering van 9 mei 1992 werd goedgekeurd evenals het financiële verslag van de penningmeester. Deze merkte op dat hij gaarne de doelstellingen van het Bomenfonds wilde uitbreiden, omdat er dan ook geld uit het Bomenfonds aan andere projecten kon worden besteed, b.v. aan een educatief doel. Na de decharge volgde de verkiezing van bestuursleden.

De voorzitter de heer Drijber en de penningmeester de heer Prins werden herkozen, de heer Haak werd als secretaris gekozen in plaats van de heer Onderwater, die vanwege zijn drukke werkzaamheden bij AKZO zijn taak als secretaris moest neerleggen.

Werk voor de Vereniging

De heer Onderwater, die gedurende 10 jaar onder drie voorzitters te weten de heren Borst, Stapelkamp en Drijber het secretariaat had beheerd, keek even terug in het verleden en in de toekomst. Hij was erkentelijk voor het vertrouwen, dat in hem was gesteld; hij had het werk in de Vereniging met veel plezier gedaan. Al vanaf zijn jeugd was hij vertrouwd met het Park, omdat hij in de omgeving van het Park was opgegroeid. Hij was van mening dat de secretaris veel kon bij-

dragen tot de sfeer en de samenhang binnen de Vereniging en hij riep alle leden jong en oud op mee te werken de Vereniging gestalte te geven, omdat er voor iedereen volop werk te doen was. Als vrijwilliger doe je het werk nooit perfect, maar dat is geen reden om die taak niet te doen. In de afgelopen jaren was het werk van het Bestuur zeer zwaar geworden vanwege de vele activiteiten. De scheidende secretaris sprak de hoop uit, dat de Vereniging zich doelbewust zou blijven richten op het belang van het Park.

Misschien later

De voorzitter dankte de secretaris voor het werk dat hij in het belang van de Vereniging had gedaan en voor zijn inzet en zei dat er bij een latere gelegenheid uitvoeriger afscheid genomen zou worden. De directeur van het Park de heer Bruning wilde deze gelegenheid niet zo maar voorbij laten gaan en zei dat hij het jammer vond dat hij Matth Onderwater voortaan tijdens vergaderingen zou moeten missen. Het is spijtig dat een jonger persoon uit het Bestuur verdwijnt, maar in de gegeven omstandigheden kan het niet anders. Misschien lukt het de heer Onderwater zich over een aantal jaren weer verdienstelijk te maken voor de Vereniging en het Park. De heer Bruning bood de scheidende secretaris een cadeau aan. Uit de zaal kwam daarna de wens de nieuwe secretaris te zien, zodat de scheidende en de komende secretaris van stoel verwisselden. Ook was er voor de bestuursleden de gelegenheid zich persoonlijk voor te stellen.

Foto Paul Timmerbeil

Wat gaat er veranderen

Na de pauze kwamen de heren Bruning en Snijders aan het woord, die ieder nadere mededelingen deden over wat er in het Park gaat veranderen. De heer Bruning maakte melding van de geweldige belangstelling voor het Museonder. Dat was boven verwachting. Daarbij kwam nog de drukte in verband met de tentoonstelling van Juan Gris. Langzamerhand is de opname-capaciteit van het Park bereikt. Gelukkig is het meeste bezoek geconcentreerd rond de Aanschouw en is het elders in het Park nog rustig. Vooral op de komende feestdagen zal het weer extra druk worden.

Het parkeerterrein bij Hoenderloo is klaar. Daar staan nu ook 150 witte fietsen. Het openbaar vervoer door het Park wordt uitgebreid. De Gemeentelijke Vervoer Maatschappij zal de noordelijke route rijden en de VAD de oost-westlijn. Ook Rijzenburg is uit haar as herrezen en zal vanaf 28 april weer voor het publiek geopend zijn. Het is de bedoeling het restaurant sterker te binden aan de Hoge Veluwe. Verder wijdde de heer Bruning nog uit over de militaire ontwikkelingen rond het Park.

De heer Snijders noemde een aantal kinderziekten waardoor het Museonder nog enige tijd wordt geplaagd. Ook het bovengrondsmuseum zal opnieuw worden ingericht en er zullen duidelijker borden komen. Het verkeer op de Houtkampweg wordt beter geregeld. Ook meldde hij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van het Faunabeheer.

Staatssecretaris Gabor wil slechts gebieden van 5000 ha of meer de status van wildpark geven, zodat dieren in kleinere gebieden geen wild meer zijn, maar gehouden dieren. Deze mogen ook niet meer worden geschoten. Er is veel meer voer in het Park dan men dacht vooral in het open terrein. De zichtbaarheid van het wild is toegenomen. Er komen rapporten over de conditie van het wild, over de invloed van begrazing op de vegetatie in het Park.

Een grote wildstand heeft grote invloed op de jonging van het bos. Verder meldde hij het weghalen van de asfaltverharding op de Oud-Reemsterweg.

Bij de rondvraag werden er nog enkele vragen gesteld over de fotowerkgroep, de ledenwerfaktie

en het autoverkeer in het park. Aan het slot van de vergadering kreeg Winnie van der Horst nog het woord om het verdere programma van die dag bekend te maken. Daarna sloot de voorzitter de vergadering en wenste ieder een prettige wandeling en reis naar huis toe. De Algemene Vergadering van 17 april 1993 was op een rustige wijze en in een prettige sfeer verlopen.

De secretaris

Museum Kröller-Müller

In het Rijksmuseum Kröller-Müller in het park De Hoge Veluwe is tot en met 1 augustus een presentatie te zien van een 25-tal schilderijen en tekeningen van de Amerikaanse kunstenaar Jo Baer, geboren in 1929 in Seattle, Verenigde Staten. In de jaren zestig is zij internationaal bekend geworden als representant van de Minimal Art. Zij nam deel aan een groot aantal tentoonstellingen en haar werk werd opgenomen in gerenommeerde collecties. In 1975 vertrok zij naar Europa, waar zij zich na een verblijf in Ierland en Londen in 1985 in Amsterdam vestigde.

Vanaf 1975 verandert haar werk van uiterlijk. Zij verlaat de abstractie, die haar oeuvre tot dan toe kenmerkt, en gebruikt onderwerpen uit de beeldgeschiedenis van de mensheid, die zij verwerkt in tekeningen en schilderijen van vaak groot formaat. De figuratie van Jo Baer heeft geen verhalend karakter. Zij gebruikt de figuratie als compositie-element, analoog aan de abstractie in haar werk van voor 1975. Het is aan het publiek om de beeldelementen tot een verhaal samen te voegen. Het na 1975 ontstane figuratieve werk van Jo Baer is in Nederland nooit in een museumtentoonstelling in samenhang met haar abstracte oeuvre getoond. In het Rijksmuseum Kröller-Müller zijn beide verenigd.

Het museum is 's zondags geopend van 11-17 uur, dinsdags t/m zaterdag van 10-17 uur, en is op maandagen gesloten.

Een zondag van cultuur en zwijnen

Laatste dag van de Gris-tentoonstelling, bedenk ik omstreeks het middaguur. Ai! Had ik beter niet kunnen bedenken. Ik was nooit een groot liefhebber van het werk van Juan Gris, maar wel van excuses om mijn eigen werk te onderbreken. Ik kan mij geen enkele Gris voor de geest halen, dus moet ik wel gaan, en het plan om deze zondagmiddag achter de tekstverwerker door te brengen bezwijkt na een korte rekensom: heen en weer naar Krölller-Müller moet in drie uur kunnen; tentoonstelling: één uur; diversen: half uur. Om half vijf kan ik weer thuis zijn en des te harder aan de slag, want des te geïnspireerder. Zo'n laatste dag wil er in bij het grote publiek. Het is dringen rond de doeken, en het mooiste museum

van Nederland ruikt een beetje naar een gymnastieklokaal. Dondert niets. De schilderijen zijn prachtig en zelfs als ze dat niet zijn is het een intrigerende vraag waarom niet - daaraan merk je dat het kunst is.

Geïnspireerd sta ik na precies een uur weer buiten. Nog dertig minuten diversen, en dan als een raket naar huis. Briljante gedachte van Helène Krölller-Müller om kunst en natuur ruimtelijk te combineren. Achthonderd meter ten zuidwesten van de ingang Hoenderloo zet ik mijn auto in het buntgras en loop vandaar in zuidelijke richting de wildbaan op. Midden op een zondagmiddag hoef je op wild niet te rekenen, maar een halfuur bos en

Foto Paul Timmelbeil

hei kan ook leuk zijn. Het loopt anders. Eerste ree na vijf minuten, op dertig meter. We kijken elkaar zeker een minuut aan, ik door m'n verrekijker, zij bewegingsloos als een sfinx in de hoop dan onzichtbaar te zijn.

Tien minuten later kruist een reebok op zijn gemak het pad waarover ik net liep. Het kan nauwelijks toeval zijn. Na een paar dagen warm en helder is het nu ineens koud en bewolkt, en misschien denken ze dat het avond is. Hoe dan ook, een derde *capreolus capreolus* springt twee bospercelen verder vrolijk voor mij uit.

Zoveel succes vraagt om een verlenging van de route. Ik stoot door naar rand van het bos en loop ter hoogte van de Deelense Was, een ven waar vroeger schapen werden gewassen, langs de zoom van het Deelense veld, misschien wel de mooiste open ruimte van Nederland, tot de uiterste noordpunt van het Veld, om vandaar in een zo recht mogelijke lijn door het bosterrein naar de auto terug te lopen. Het punt is dat ik al in geen maanden wilde zwijnen heb gezien, en door de gebaande paden te laten voor wat ze zijn, kom je ze nog wel eens slapend tegen.

De vaak gestelde vraag of wilde zwijnen gevaarlijk zijn, moet in twee gevallen met 'soms' worden beantwoord. Een bagge (zeug) die haar biggen bedreigd acht, wil nog wel eens uitvallen. En tweedens: het zwijn dat zeer onverwacht op zeer korte afstand geconfronteerd wordt met een vermeende tegenstander, kiest ook niet altijd voor de vlucht. Op 13 december 1971 om 14.45 uur, lees ik in mijn aantekenboek, liep ik niet ver van de plaats waar ik nu ben, dwars door een dennenaanplant, en ging toen bijna op een slapend wild zwijn staan. Samen met een maat stooft hij er ogenblikkelijk van tussen, maar ik herinner me nog goed het besef dat ik tamelijk machteloos was geweest als ze anders hadden gewild. Bij wandelingen op de Veluwe moet je altijd zorgen voor een paar meter vrij zicht of een EHBO-trommel.

Het parcours van nu is sterk golvend en dicht begroeid – op sommige plaatsen zo dicht dat ik er niet helemaal gerust op ben. Hoge vliegdennen dempen het licht en uitbottend struweel bedekt bijna alle grond. Waar niets groeit lopen wildwissels,

zij het helaas niet in rechte lijn, laat staan naar mijn auto. Een kompas heb je op een schilderijententoonstelling niet nodig, dus na een kwartiertje ben ik ieder spoor bijster, en ik niet alleen. Twee edelherten raggen tien meter verder door het groen en even later kan ik even verder hun bastgeweien boven de begroeiing zien uithoppen. Ze ruiken en horen me, maar weten niet welke kant ze moeten opdraven om van me af te komen.

In een poging ze nog een keer te zien te krijgen, volg ik snel één van de vele wildwissels in wat wel eens de juiste richting zou kunnen zijn, en krijg waarom ik vroeg: een fel, dubbeltonig *oink* terwijl drie, hooguit vier meter voor me twee kastanjebruinzwarte zwijnen overeind vliegen, binnen een seconde van nul tot twintig kilometer per uur optrekken om dan frontaal het groen in te soorten. Terwijl het adrenalinegehalte van mijn bloed weer langzaam zakt, beklim ik de heuvel naast de lege ketel (slaapplaats) van de zwijnen. Ik hoor de twee herten nog ronddraven, zie vlakbij een ander edelhert tussen de bomen door flitsen en luister naar de krakende takken die verraden waarheen de varkens denken weg te komen. Hoe volmaakt zou de Kröller-Müller-gedachte hier gestalte hebben gekregen, als ik in de lege, nog warme zwijneketel, een pijp, een *journaal* en een gitaar had aangetroffen!

Om acht uur zit ik weer achter mijn tekstverwerker, voor een heel ander stuk dan ik 's ochtends van plan was te schrijven.

Michiel Hegener

Met toestemming van de auteur overgenomen uit NRC-Handelsblad van 3 mei 1993.

Het geheimzinnige Sint-Janskruid

Ten tijde dat deze Zomerschouw bij u in de bus rolt, bloeit het Sint-Janskruid (*Hypericum perforatum*). De naam wijst op de bloeitijd van de plant (24 juni = Sint-Jan). De plant behoort tot de Hertshooiachtigen. De naam Hertshooi berust op de harde stengels die geen bruikbaar hooi opleveren.

De plant wordt 30-60 cm hoog, heeft een schermachtige pluim met gele bloemen, meeldraden in bundels. De bladen zijn tegenoverstaand, ovaal langwerpig met doorschijnende punten (op olieklieren). Ze wordt vooral op lichte plaatsen aange troffen, op kapvlakten en langs bosranden. In het Park vinden wij haar op veel plaatsen in de bermen, o.a. bij de Veentjesweide en in de omgeving van de Vlindertuin.

Eeuwenlang heeft deze plant een grote rol gespeeld in het volksbijgeloof omdat de gekneusde bloemen zich rood kleuren, hetgeen als een symbool van bloed werd gezien.

In de bloem bevinden zich kristallen van de rode kleurstof, *hypericine* genaamd. Deze is verantwoordelijk voor de 'lichtziekte', die bij dieren optreedt die de plant gegeten hebben. Alleen wanneer ze in het licht blijven, kunnen zware, zelfs dodelijke vergiftigingsverschijnselen optreden. Bladeren van de plant bevatten voorts etherische oliën.

Geneeskraft

Het Sint-Janskruid is een oud geneesmiddel. In de middeleeuwen beschouwde men deze plant als een wondermiddel tegen duivelse invloeden. Toen al kende men echter zijn gunstige invloed op het zenuwstelsel. Ook de moderne natuurlijke geneeskunde concentreert zich vooral daarop. Alle geneeskrachtige stoffen zitten in de bloempjes en de blaadjes. Het hypericine heeft een gelijkwaardige werking als de zogenaamde *MAO-remmers* (monoamino-oxydose). Dat zijn medicijnen die de arts voorschrijft bij zenuwstoornissen.

Het Sint-Janskruid is ook bekend om zijn anti-

depressieve werking. De looi- en bitterstoffen, glycosiden en etherische oliën stimuleren de gal, beschermen de slijmvliezen van de maag en darmen en gaan infecties en verzweringen tegen. De huid wordt wel gevoeliger voor licht. Tijdens een kuur dient men zich dan ook extra tegen de zon te beschermen en is zonnebaden verboden (denk aan de genoemde lichtziekte). Verder zijn er geen bijwerkingen bekend.

Sint-Janskruidthee, -capsules en -olie is verkrijgbaar in veel apotheken, reformwinkels en gespecialiseerde kruidenzaken.

Volksbijgeloof

Zoals gezegd heeft deze plant eeuwenlang een grote rol gespeeld in het volksbijgeloof. Jac. Gazenbeek (1894-1975), een begenadigd schrijver en Veluwe-kenner bij uitstek¹⁾, kon hier boeiend over schrijven. Daarvoor gaan we met hem terug naar de tijd waarin het midzomernachtfeest werd gevierd. Lang waren de dagen en kort de mysterieuze nachten. De mensen ondergingen toen de wisseling der seizoenen veel intenser dan thans. Brandstapels lagen gereed op de heuvels, en in de schemering werd het heilige vuur, het *notfyr* ontstoken.

Als dan de vlammen oplaaiden, sprongen de jonge mannen van de stam, veelal met hun toekomstige bruiden, zo hoog mogelijk door het vuur. Hoe hoger de sprong, des te gelukkiger zou het komende jaar zijn. Het vee werd daarna door de grijze, prikkelende rook gedreven, want die rook reinigde immers van boze betovering en allerlei kwalen. Nadat de laatste vlam was gedoofd, nam een ieder wat mee van de as, want die bleef het gehele jaar zijn genezende kracht bewaren.

De Germanen vlochten op 24 juni van het Sint-Janskruid kransen, waarmee de jeugd zich tooide. Als de vlammen van het Sint-Jansvuur waren gedoofd, werden de kransen op de daken van de huizen gegooid om deze tegen blikseminslag te

door
Jan Trapman

beschermen. Vele eeuwen, jaar in, jaar uit, brandden op de heuvels de midzomervuren.

Toen kwamen de christenzendingen die vertelden dat de zonnefeesten heidens waren, vooralsnog zonder veel resultaat. Er kwam een langzame kentering toen een paus verordeneerde dat de christelijke feesten in het vervolg moesten samenvallen met de heidense. Zo viel Kerstmis voortaan op het midwinterfeest en werd de zomerzonnende gewijd aan Sint-Johannes, die immers zes maanden voor Christus was geboren.

Heel de middeleeuwen door vinden we nog de Sint-Jansvuren en het geloof in hun krachtdadige werking vermeld. In de zeventiende eeuw vlamden de vuren nog door geheel Holland, ja tot zelfs in het midden van de vorige eeuw.

Oorsprong van het Kerstfeest

Alvorens het artikel te vervolgen, wil ik even met u stilstaan bij de oorsprong van het kerstfeest. Sedert de vierde eeuw viert men de geboorte van Christus, waarbij als datum 25 december is gekozen. Is dit historisch juist, toevallig of omdat op die datum een ander feest plaatsvond?

De exacte geboortedatum van Christus staat niet vast. Begrippen als stal, winterse koude e.d. zijn ontleend aan de apocriefe boeken en door de middeleeuwse schrijvers verder verspreid. Het is onzeker of de eerste christenen de geboorte van Christus hebben gevierd. Pas in de loop van de tweede eeuw ontstaat belangstelling hiervoor. Wanneer men precies het feest is gaan vieren staat niet vast. Er is sprake van een geleidelijke ontwikkeling van het kerstfeest in een tijd waarin het centrale gezag van Rome beperkt en de Autonomie van kerken, vooral buiten Italië, aanzienlijk was.

Keizer Aurelianus (270-275) stelde op 25 december een feest in op de voor de Romeinen belangrijkste zonnedatum, de geboortedag van de onoverwinnelijke zon (Sol Invictus). De cultus zelf kwam uit het oosten, dat al eeuwenlang verschillende zonnegoden kende. Zo gold de Perzische lichtgod Mithras als de belangrijkste.

Toen bij de christenen behoefte ontstond om de geboortedag van Christus te vieren, heeft men elementen van heidense geboortefeesten geassimileerd. Zo hebben Romeinse christenen het popu-

laire zonnefeest in Christus' geboortefeest veranderd. Zij namen niet alleen de datum, maar ook liturgische termen als "Kyrie eleison" van de zonnecultus over.

In het jaar 354 heeft paus Liberius voor het eerst een kerstpreek op 25 december gehouden. Gallië (het tegenwoordige Frankrijk) en Spanje namen aan het einde van de vierde eeuw de datum van 25 december van Rome over. Palestina nam de nieuwe datum pas in de zesde eeuw over en Jeruzalem volgde een eeuw later.

Als hedendaags christen stemt dit verhaal tot nadenken, althans zo overkwam dit mij toen ik het voor het eerst hoorde. Het leek mij daarom goed om het op deze wijze ook onder uw aandacht te brengen. Het past in dit verhaal, aangezien Sint-Jan (24 juni) zoals uiteengezet van de kersttijd is afgeleid.

Keren wij thans terug naar het Sint-Janskruid. Omstreeks Sint-Jan gaat ook het Sint-Janskruid bloeien. Vroeger was dat de bloem van de jonge zomergod Balder. Eens werd deze god tijdens de

Foto Stichting Jac. Gazebeek

jacht gewond door een ever, en zijn bloed druppelde op het gele bloempje. Als men de stengel doorsneed vond men altijd dat bloed terug. De plant werd later aan Sint-Jan gewijd en het rode sap herinnerde toen aan het gruwzame bedrijf van Herodes.

In het kruid scholen geweldige krachten. Op de langste dag voor zonsopgang geplukt, behoedde het tegen bliksemingslag, brand en allerlei ziekten. Wie het voor het aanbreken van de dag plukte en in zijn schoenen legde, kende geen vermoënis. Ook andere mysterieuze werkingen openbaarden zich. Trapte men op Sint-Jansavond na zonsopgang op dit plantje, dan rees uit de grond een toverpaard op, dat de gehele nacht met u doorreed tot het aanbreken van de dageraad.

In sommige landen wendde men het Sint-Janskruid aan tegen heksen en boze geesten. Het plantje werd daartoe boven de huisdeur of boven het bed gehangen, waaraan het de bijnaam "*Jaag den duivel*" te danken heeft. Volgens de folklore bedacht de Boze een middel om de plant uit te roeien. Hij nam een scherpe naald en doorstak daarmee de bladeren. Maar de plant ondervond hiervan geen hinder, want het was immers ontsproten uit het bloed van de heilige Johannes, toen deze onthoofd werd. In de langwerpige blaadjes ziet men nog duidelijk de naaldeprik van de vertoornde duivel. Tegen het licht gehouden worden de doorschijnende stipjes zichtbaar, die echter in werkelijkheid oliekiertjes zijn.

De Sint-Jansnacht is vol geheimen. Paarden kunnen spreken, verzonken klokken luiden diep in de aarde en in deze nacht moeten de wichelroeden gesneden worden. Als men enkele korenaren afsnijdt en deze kruiselings in de schoorsteen hangt, zullen de vogels niet van de akker eten.

In de Sint-Jansnacht was voor nog meer euvelen hulp te vinden. ***'Wil een vrouw, dat haer man haer hartelijk minne, die legge in sijnen slincken (=linker) schoen een blad van een noteboom, gheraept op Sint-Jansavond totdat men den noen luydt en hij sal ze wonderlijk liefhebben'***.

Maar ook vallen in de Sint-Jansnacht de eerste zeven bladeren van de bomen. De lichte, lange dagen gaan alweer korten. De nachtegalenzang is reeds verstomd. Nog enige weken en het koren

wordt gemaaid. Dan zeggen de mensen dat de zomer alweer op retour is.

Mocht u op een van uw volgende wandelingen het Sint-Janskruid tegenkomen, denk dan eens aan hetgeen onze voorvaders bezighield, al weten wij tegenwoordig uiteraard veel beter.

In een volgend artikel wil ik met u stilstaan bij de jeneverbes, die eveneens eeuwenlang met mystiek omgeven is.

1) De naar hem genoemde stichting is zeer actief op het gebied van de natuur, cultuur en historie van de Veluwe en beschikt daartoe over o.a. dia-series, videofilms, wandelroutes enz. Inlichtingen: 03420-16179.

Jan Trapman

is gids op de Hoge Veluwe

Welkom nieuwe leden

Op zaterdag 15 mei j.l. was het de dag voor de nieuwe leden van de Vereniging. Het Bestuur had hen uitgenodigd voor een kennismakingsbijeenkomst in restaurant 'Rust een Weinig' te Hoenderloo. Na een welkom door de voorzitter de heer Drijber, volgden er korte inleidingen door de coördinatoren over het gebeuren in de verschillende werkgroepen. Ook de directeur van het Park de heer Bruning verstrekte de nieuwe leden de nodige informatie over wat er in het Park te gebeuren staat. Na een vragenronde was er een lunch in de Pampel. Daarna konden degenen die dat wilden deelnemen aan een wandeling onder leiding van een gids en deelnemen aan een rondleiding door het Museonder en het jachtslot St. Hubertus.

Helaas kon de dia-presentatie geen doorgang vinden. Maar daarover werd niet getreurd. Er was toen nog gelegenheid om na te praten over het programma van deze dag, die volgens iedereen uitermate prettig was verlopen en zeker ieder jaar herhaald moet worden.

Ha.

Het mysterie van het dode hert

door
Paul Wittkämper

Dat soort dingen vergeet je niet gauw.

Op vrijdag 25 september van het vorige jaar zat ik thuis bij jachtopzichter Jan Venema wat te praten, toen er bij hem een bericht binnenkwam: 'een hert heeft zich opgehangen in een boom!' Binnen een paar tellen reden we op Venema's zware terreinmotor tussen de heuvels van 't Rieselo. De

laatste paar honderd meter te voet en ja, een kapitaal hert, half hangend getordeerd om de stam van een grove den. De taaie takken hielden hem met enorme kracht tegen de stam. 'Waarschijnlijk zijn nek gebroken', meende Jan Venema.

We gisten naar de toedracht. De boom staat op de helling van een stuifduin.

Het hert, waarschijnlijk driftig en opgewonden, het was tenslotte midden in de bronstijd, heeft wat met de takken gestoeid en is er met zijn gewei in vast blijven zitten.

Tijdens het geworstel om los te komen is het hert weggeleden. Het voelde plotseling geen vaste grond meer onder de achterlopers, waardoor het volle gewicht van z'n lijf aan zijn gedraaide nek hem fataal werd. Maar of het zo gegaan is of niet, het is een trieste gedachte dat zo'n prachtig, imposant dier door een paar simpele takken aan z'n eind is gekomen.

Inmiddels werd het licht snel minder. Ik keek door de camera en zat op $\frac{1}{2}$ seconde. In een hoog tempo maakte ik wat foto's.

Nog eens goed kijken – ja, de takken waren dik en taai en ook om de stam gedraaid. Daar is heel wat kracht voor nodig geweest. Morgen zou nauwkeurig worden onderzocht of een gebroken nek inderdaad de oorzaak is geweest.

Toen we in de schemer terug gingen, hoorden we de herten in de Nieuwe Plijmen burlen. De krekels met hun karakteristieke *tsree tsree* begeleidden de avond naar de nacht.

De volgende dag bracht een verrassing. Bij inspectie bleek het hert niet zijn nek gebroken te hebben, maar het had een flink gat in het schedelsegment juist achter de rozenstokken. Dan was de doodsoorzaak toch een andere.

Zeer waarschijnlijk is er een ander hert in het spel geweest, dat gebruik heeft gemaakt van de situatie – hij viel het andere hert aan, dat zich had vastgewerkt in de takken en dus weerloos was. En ja,

een punt van een gewei heeft nu eenmaal een klein oppervlak, als een dolk, dus alle kracht van een stoot wordt daarin geconcentreerd. Zo moet het zijn gegaan.

De schedel met het gewei wordt bewaard in het Dienstgebouw van het Park. Het is een voorbeeld en eigenlijk ook een symbool van wat er zich ongemerkt aan drama's en mysteries kunnen afspelen in een wereld waar wij toch maar weinig van weten.

Paul Wittkämper
is lid van de Fotowerkgroep

Boekenboekenboeke

Bij de Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij verscheen *De Bomengids van Europa*, door Bob Press. Het boek beschrijft bijna alle van de meer dan 450 boomsoorten die van nature of verwilderd voorkomen in Europa. Er zijn ruim 400 kleurenfoto's afgedrukt. Iedere beschrijving wordt geïllustreerd door minstens één foto; belangrijke details van bladeren, bloemen, vruchten of schors worden met extra foto's of tekeningen weergegeven.

De 'Bomengids' heeft 248 pagina's, een register voor de Nederlandse en wetenschappelijke namen en kost f 49,90.

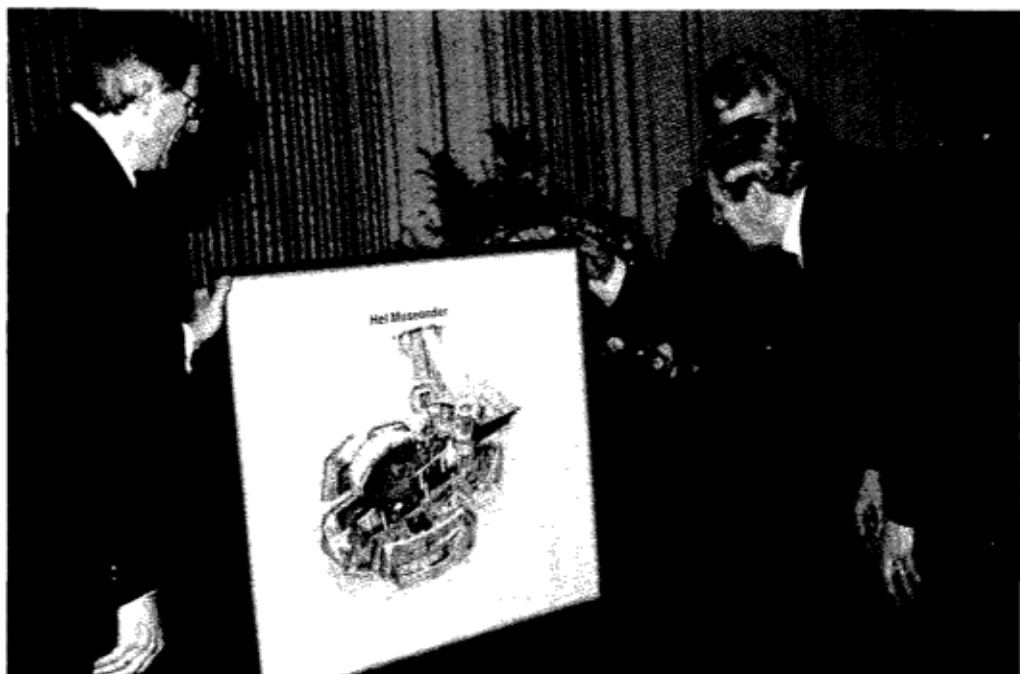
Een 'Familie-natuurgids' noemt Uitgeversmaatschappij Tirion de uit het Duits vertaalde *Dieren- en plantengids voor onderweg*. De gids (400 pagina's) heeft het formaat van een dik pocketboek en past goed in zak of tas. Ondersteund door ruim 600 kleurenillustraties worden er 550 varens, mossen, paddestoelen, bomen, struiken en planten, weekdieren, insecten, vogels, zoogdieren enz. behandeld.

Het boekje is erg overzichtelijk, met registers en voorzien van symbolen die het opzoeken vergemakkelijken. Kortom, de moeite waard. Prijs: f 29,50.

Er is vorige maand een leuk boekje verschenen, samengesteld door één van de Vrienden. Johan Ebrecht, die al een werkje had geschreven onder de titel *Over de flora van de Hoge Veluwe*, heeft dit herzien en opnieuw geïllustreerd.

Voor vrienden van de Hoge Veluwe is het een zeer handige en nuttige gids, omdat het de vegetatie op de Hoge Veluwe behandelt, een aantal terreinen beschrijft zoals de omgeving van St. Hubertus en de Bunt en afbeeldingen en beschrijvingen geeft van de daar voorkomende planten. Verder bevat het nog een aantal interessante wetenswaardigheden. Het boekje, met zes mooie illustraties in kleur per pagina, is bij de Aanschouw te koop voor f 29,50.

Vossen luidt de titel van een aardig klein boekje dat werd uitgegeven door de Stichting Kritisch Faunabeheer in samenwerking met de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren. De tekst is geschreven door Jaap Mulder, die in 22 pagina's bijzonder leuk weet te vertellen over het leven van de vos. Mulder probeert af te rekenen met de al zeer oude mythe dat de vos een schadelijk dier zou zijn. Als de mens bepaalt wat schadelijk en niet schadelijk is, is dat puur eigen belang. Mulder eindigt zijn verhaal over de vos met de woorden: 'Wat is er mooier dan een muizende vos bij zonsopgang in een bedauwd landschap? Of een stelletje ravottende jonge vosjes in de avondzon?' Zeer interessant. Stichting Kritisch Faunabeheer tel. (020) 6410798.

Nog even de opening van het Museonder door Prins Claus op 9 maart 1993. Voorafgaand aan de officiële handeling was er een bijeenkomst in het Museum Kröller-Müller, waar verschillende toespraken werden gehouden. De prins kreeg daarna de eerste, inmiddels bekende tekening van het Museonder aangeboden. Het was de bedoeling dat de prins daarna per koets naar het Museonder zou gaan, maar aangelokt door het mooie voorjaarsweer gaf hij de voorkeur aan de fiets.

Geflankeerd door de heren H.J.L. Vonhoff, voorzitter van de Stichting De Hoge Veluwe en J. Terlouw, commissaris der Koningin in Gelderland, reed hij naar de Aanschouw.

De koets met genodigden moest het dus zonder de prins doen. Bij het eindpunt werd het gezelschap verwelkomd door jachthoornblazers. Daarna de eigenlijke openingshandeling: met een prehistorische vuistbijl scheurde de prins een vergrote foto van een bodemprofiel open en was het Museonder een feit

F.St.

Foto's: Fotostudio Gert Jan Koster

Paul Timmerbeil en Hans Drijer, respectievelijk coördinator en secretaris van de fotowerkgroep. Om maar gelijk met de deur in huis te vallen: de fotowerkgroep heeft de naam een elitair clubje te zijn, dat het aantal leden sterk wil beperken. Dit wordt met nadruk ontkend. Het is zo, zegt Paul Timmerbeil, dat wij ons precies houden aan de Statuten van onze Vereniging, die luiden dat de Vereniging primair als doel heeft het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park en het Museum. Wij hebben zeer goede contacten met het Park en wanneer de heer Beukhof ons vraagt foto's te maken voor het Park, dan zijn wij daartoe onmiddellijk bereid. Wij hebben al veel foto's gemaakt in de recreatieve sfeer: bv. bezoekers op een witte fiets, leuke objecten in het terrein, het interieur van de Koperen Kop, verschillende objecten in het Musconder en vroeger ook houtwallen die hersteld waren. En nog steeds zijn wij daarmee bezig. Wij beperken ons niet tot één categorie, maar zijn bezig op een breed front.

Niet groepsgewijs

Het vervelende is dat mensen die willen toetreden tot de fotowerkgroep dit uitsluitend willen doen om wild te kunnen fotograferen. Zij verkeren in de veronderstelling dat zij via de fotowerkgroep een soort privilege krijgen. Sommigen denken, zo merkt Hans Drijer op, dat wij in het rustgebied temidden van de edelherten kunnen gaan staan om zo het ene plaatje na het andere te maken, alsof die dieren daar op ons staan te wachten. Maar zo is het niet. Ook wij moeten ons precies houden aan de regels die voor alle bezoekers gelden. Wie wild wil fotograferen moet dat doen zonder het wild te verontrusten. Daarvoor maken wij duidelijke afspraken met de jachtopziener of met de terreinbeheerder en die afspraken moeten wij dan strikt nakomen. Natuurlijk hebben wij wel een streepje voor op een willekeurige bezoeker, maar die faciliteiten hebben wij ook niet zo maar gekregen. We moeten kennis hebben van het wild en van het terrein en altijd zeer omzichtig te werk gaan. Van-

Timmerbeil: 'Fotografen zijn individualisten'.

daar dat wij niet in grote groepen het terrein ingaan, maar meestal alleen. Een fotograaf is een echte individualist.

Ervaring vereist

Het is een misvatting te denken dat de fotowerkgroep bestaat uit mensen die met vele camera's om hun hals en een statief op hun schouder het veld in gaan om elkaar of andere belangstellenden te wijzen op de objecten die gefotografeerd kunnen worden. In tegenstelling tot andere werkgroepen kennen wij geen groepswerk. Wij gaan nooit met elkaar op pad om een leuke dag te hebben. Wij zijn ook geen club die voorlichting geeft aan leden. In dat opzicht beantwoorden wij misschien niet aan de verwachting van sommige leden. Daaruit kan het idee ontstaan dat wij een gesloten groep zijn, maar dat is toch niet juist. Wie zich bij

ons wil aansluiten, moet al behoorlijk wat ervaring hebben en moet bereid zijn allerlei foto's te maken. Kijk, als het Park bepaalde foto's wil hebben, dan kunnen we niet zo maar iemand opdracht geven die foto's te maken. Wij moeten van tevoren er zeker van zijn, dat het goede foto's worden. Het heeft geen zin, werk te laten doen dat overgedaan moet worden.

Trouwens die noodzaak om lid te worden van de fotowerkgroep is, volgens mij, niet zo groot. De meeste mensen hebben tegenwoordig een goede camera en kunnen best zelf leuke foto's maken. Voor het maken van een goede of bijzondere foto hoef je geen lid te zijn van een fotowerkgroep, je moet gewoon geluk hebben. Het toeval speelt een grote rol. Tijdens je zwerftocht ontdek je dingen die je niet had verwacht. Wanneer je er in colonne op uittrekt, wordt het niets.

Een fotowedstrijd

Overigens kunnen we natuurlijk wel voorlichting geven, maar we doen dat liever op grond van foto's die al gemaakt zijn. Wij willen volgend jaar na de zomer voor de leden van de Vereniging een fotowedstrijd houden. Wij hadden dat dit jaar al willen doen, maar door omstandigheden was daar geen gelegenheid voor. Deze wedstrijd vindt nu volgend jaar plaats. Ieder lid kan daar aan deelnemen; men kan inzenden in drie categorieën: landschap, dieren, makro en er is een categorie voor de jeugd. Een jury van leden uit de fotowerkgroep, die zelf uitgesloten is, zal de beste foto's uitzoeken voor de tentoonstelling. Wie de winnende foto heeft gemaakt, krijgt een prijs en misschien kan er van die foto een poster worden gemaakt. Dat moeten we nog bezien. Zo slaan wij drie vliegen in één klap. Wij zullen belangstelling wekken voor de fotografie, voor het Park en voor de Vereniging.

Voor de vereniging

Maar, zo vroeg ik verder, hoe komt het dat de fotowerkgroep tot op dit moment zo weinig voor de Vereniging doet? Paul kijkt mij met verbaasde blikken aan. Ja, moet je eens luisteren, als niemand van de Vereniging ons iets vraagt, dan kunnen wij daar niets aan doen. Wij kunnen moeilijk foto's aanbieden waar niet om is gevraagd. Ik heb al gezegd dat wij veel foto's maken voor de direc-

tie van het Park. Als iemand van de Vereniging zegt: ik wil een foto van dit of dat object hebben, dan zoeken wij in ons archief of we maken die foto. Jullie hebben als redactie toch ook foto's van ons gekregen. Dat is volkomen juist. Het was de huidige redactie opgevallen dat er zo weinig foto's van de werkgroep in de Schouw stonden. Daarom hebben we ons tot Paul gewend, die ons de gelegenheid bood op de tentoonstelling aan het begin van dit jaar vier dia's uit te zoeken voor de omslagen van de Schouw. Dat was niet gemakkelijk vanwege de voortreffelijke kwaliteit. De ene foto was nog mooier dan de andere, Bovendien moesten we foto's hebben die pasten bij het jaargetijde. Daarin zijn we geslaagd. De redactie hoopt in elk geval dat zij een beroep kan blijven doen op de fotowerkgroep, want we vinden dat bij ieder artikel in de Schouw een passende foto moet staan.

Wensen kenbaar maken

Zijn er nu nog andere activiteiten van de fotowerkgroep te verwachten? Ja, we kunnen wel eens meer werk van ons laten zien. Behalve die tentoonstelling kunnen we ook een dia-avond verzorgen en misschien kunnen we nog meer doen voor de Vereniging. Wij zullen dat overwegen. Maar ook de Vereniging moet met initiatieven komen. Met de afspraak dat in elk geval de redactie haar wensen kenbaar zal maken en gaarne gebruik zal maken van het materiaal en de kennis van de fotowerkgroep, nam ik afscheid van Paul Timmerbeil en Hans Drijver.

In de volgende aflevering van de Schouw zal een andere werkgroep aan het woord komen.

Bram Haak

is redacteur van De Schouw

Zomeravondfluistering

*Z'n wezen was reeds lang geboeid door de cypres,
een boom bekoorlijk groen omhuld; vol majesteit
in lentewinden wiegend en z'n bruid gewijd,
verhullend de mysteries van haar broedproces.*

*Voor wormen zijn z'n zang en 't nest een bron van stress;
het groen tapijt biedt pieren nog geen veiligheid.
Zelfs uit het lijf van 't jong eet hij ze wéér met vlijt.
Zo is er orde in het zwarte lijsternest.*

*Toen vloog de lente uit en werd herinnering,
een dank'bre mengeling vol avontuur en droom
rond boom en wieg in zomeravondfluistering.*

*Ver weg en vreemd is dan ons robot-dwangsyndroom
en 't wegwerp-leven met steriele schittering.
Daar lijkt de vogel grenz'loos vrij en autonoom.*

P. Koffeman

Illustratie: M.J.C. Kolvoort

Bijzondere ontmoetingen in het veld

door Johan Ebregt

Trouwe bezoekers van de Hoge Veluwe weten dat iedere zwerftocht door ons onvolprezen Park wel een of andere leuke ontmoeting of ervaring oplevert. In zoverre was mijn bezoek op een mooie zaterdag in april niets bijzonders. Ik was alleen. Voor deze dag was mijn doel een bosje aan het eind van de Deelense Straal. Hier wilde ik een vermoedelijk bijzondere plant nader bestuderen, omdat ik vermoedde dat er een fout gemaakt was bij een vroegere determinatie. Na nauwelijks 100 meter langs de Karitzkyweg gelopen te hebben, wachtte mij al een bijzondere ervaring. Langs de weg lag een Adder te zonnen. Niets bijzonders in deze omgeving, hoor ik u al zeggen. Het was een mannetje met een kleur die deed vermoeden, dat hij in de bleekkloof had ge-zwommen. Hij was rustig en bood een goede gelegenheid een foto in close-up van de kop te maken. Dat viel echter niet in goede aarde. Toen ik met mijn camera naderde, deed hij een zeer venijnige uitval naar mijn hand. Een snelle reactie van mijn kant voorkwam ternauwernood een beet. Ik schoot overeind en achteruit. Een normale Adder zou zich allang teruggetrokken hebben in een graspol. Niet aldus deze slangeman. Hij schoot mij nog zeker drie meter achterna! Een uitzonderlijk agressief gedrag.

Te laat

In het genoemde bosje wachtte mij een veel grotere verrassing. Ik had al enige tijd rond gescharreld, toen mijn aandacht werd getrokken door een heftig bewegende donkere massa bovenin een bundeltje grashalmen. Het was te ver weg om te kunnen zien wat het was. In eerste instantie dacht ik aan een grote kever. Naderbij gekomen kon ik mijn ogen niet geloven. Het bleek een wijfje van de Zwarte kaardespinnet te zijn. Een prachtig dier! Het hele lichaam bekleed met donkerbruin fluweel. De rest glanzend zwart. Het zijdelings wat afgeplatte lichaam had een 'lengte' van 15 mm. Voor een inheemse spin een forse maat! Er zijn maar weinig mensen die dit dier hebben gezien. Het wijfje leidt een verborgen bestaan onder de grond.

De kans van mijn leven om een exclusieve foto te maken! Die kans kreeg ik echter niet. Voordat ik mijn camera kon instellen, was zij al tuimelend langs een draad omlaag gezakt en tussen wat mos verdwenen. Achter het plukje mos was een webje gegeven dat een mijngang afsloot. Rondom lagen resten van kevers.

Geurspoor

Ik bleef enige tijd de omgeving in de gaten houden in de hoop op een onwaarschijnlijke herhaling van het ritueel. Na enige tijd ontdekte ik een kaardespinnet, dat met grote snelheid rechtlijnig door de vegetatie kwam aanzetten.

Ik probeerde hem nog te pakken, maar dat lukte zonder het beest te beschadigen. Hij vervolgde onverstoord zijn weg.

De kaardespinnet is in het heel groot ook te zien in het Museum.

Toen ontdekte ik nog een tweede mannetje. De graspol waarin het wijfje gezeten had, had kennelijk een niet te weerstane aantrekkingskracht op hen. Ze scharrelden hier wat rond en waren voordat ik er erg in had, verdwenen achter het mostruikje. Met tussenpozen volgden nog twee mannetjes. Allemaal kwamen ze uit dezelfde richting tegen de wind in. Dat betekent dat ze op een geurspoor waren afgekomen. Zette het wijfje een geurvlag uit? Is het gebruikelijk bij de Zwarte kaardespinnen dit op een hoger punt in de vegetatie te doen? Vanaf het punt waar zij gezeten had, waren enige spinseldraden waar te nemen, die naar haar ondergronds verblijf leidden. In de mij ter beschikking staande literatuur was hierover niets

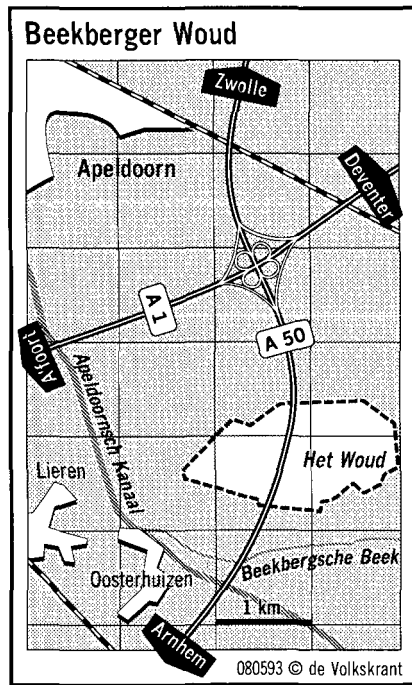
te vinden. Later zag ik verderop nog een mannetje op een zandpad lopen. Ook hij had haast en liep rechtlijnig tegen de wind de vegetatie in. Geen enkel obstakel bracht hem uit de koers. Ook zijn doel was waarschijnlijk een vrijpartij met een willige brunette. Ik volgde hem nog tien meter door de vegetatie, maar raakte hem kwijt tussen het Pijpestrootje. Vermoedelijk huizen in deze omgeving veel kaardespinnen. En passant ontmoette ik nog twee Zandhagedissen. De beide vrouwtjes waren in blijde verwachting. Deze dag kon voor mij niet meer stuk!!

Johan Ebregt
is coördinator van de Plantenwerkgroep

Terugkeer van het oerbos

‘Natuurmonumenten’ wil proberen een verdwenen oerbos terug te krijgen. Het gaat om het voormalige Beekbergerwoud, dat ongeveer 8000 jaar oud was toen de geërfden van de Lierdermark ‘Het Woud’ verkochten. De nieuwe eigenaar liet in 1870 de bomen kappen en maakte er een agrarisch gebied van. Tegenwoordig is het voormalige woud doorsneden door de zeer brede en drukke A50 (Arnhem-Apeldoorn), waar een van de viaducten nostalgisch ‘Het Woud’ heet. Beschrijvingen en tekeningen uit de tweede helft van de vorige eeuw laten het bos zien als een verzameling hoge zwarte elzen en essen, eiken en beuken, met als ondergroei gele lis, gele dovanel, slanke sleutelbloem, zwarte en witte rapunzel, bosbies, verspreidbladig goudveil, grote keverorchis, gulden boterbloem en het knikkend nagelkruid. Door overvloedig kwelwater uit het Veluwemassief was het woud zeer drassig. Dat maakte een rijk geschakeerd planten- en dierenleven mogelijk, ook al omdat het voor mensen moeilijk begaanbaar was. Nu gaat men dus proberen het woud in oude luister te herstellen. ‘Natuurmonumenten’ heeft westelijk van de A50 al circa 40 hectare in bezit. Men wil er nog 200 ha bij hebben om daardoor de omvang van het vroegere woud te herkrijgen. Als de grondaankopen en ook verder alles meeloopt, kan het plan binnen

20 jaar worden verwezenlijkt. Dan kan het gebied toegroeien naar het woud van vroeger. Hoewel - de A50 zal er doorheen blijven lopen. **F.St.**

Berichten uit het park

Nu het de bedoeling is Het Nationale Park toegankelijker te maken en dat vooral te doen op een milieuvriendelijke manier, willen wij aan dat nieuwe vervoersplan van het Nationale Park een bijdrage leveren door het aanbieden van driehonderd nieuwe witte fietsen, zo sprak de adjunct-directeur de heer S. Swane van de Stichting Verenigde Spaarbank-Fonds op 18 mei j.l. Vervolgens overhandigde de heer Swane Ir. H.A. Bruning, directeur van Het Nationale Park De Hoge Veluwe, een nog geheel in papier ingepakte fiets.

Na de fiets te hebben uitgepakt toonde de heer Bruning de nieuwe witte fiets aan de genodigden, die vervolgens ook een fiets kregen om daarop van Otterlo naar Hoenderloo te rijden. In de Koperen Kop werd de rit onderbroken voor het drinken van een kopje koffie.

In het restaurant sprak de heer Bruning zijn dank uit aan de heer Swane, die door middel van het

VSB-Fonds het Park met driehonderd witte fietsen had verrijkt. De heer Bruning vertelde dat een onderzoek had uitgewezen, dat er nog meer fietsen nodig zouden zijn en dat ook een uitbreiding van de fietspaden gewenst was, maar dat de Directie van het Park voorlopig niet verder wilde gaan. Ook voor groepen die willen reserveren zijn nog tweehonderd blauwe fietsen beschikbaar.

Omdat er 150 witte fietsen worden geplaatst op de nieuw-aangelegde stallingen bij Otterlo en Hoenderloo, kunnen bezoekers hun auto laten staan op de parkeerplaatsen buiten het Park en zo per witte fiets naar het centrum van het Park rijden. Daarmee besparen zij ook nog geld.

Het motto van het vervoersplan 2000, dat op het jaar slaat en niet op het aantal fietsen in het Park, luidt 'spaar de natuur' en met dit motto is men van plan het auto-toerisme binnen het Park te beperken. Toegang tot het Park met de auto blijft mogelijk,

Ir. H.A. Bruning (links), directeur van het Park, neemt de 300 nieuwe fietsen in ontvangst van de heer S. Swane, adjunct-directeur van de Stichting Verenigde Spaarbank-Fonds.

Foto Fotostudio Gent Jan Koster

maar de Directie wil nadrukkelijk een alternatief bieden aan die de auto willen laten staan en de natuur in het Park willen sparen. Bovendien zijn er nog nieuwe mogelijkheden. Buslijn 110 van de Verenigde Autobus Diensten (VAD), welke de dienst onderhoudt tussen Apeldoorn en Ede en omgekeerd, rijdt sinds 20 mei door het Park over de Houtkampweg en brengt zo een oost-west verbinding tot stand. Er zijn haltes bij Hoenderloo, in het centrum en bij Otterlo. Voor één gulden kan men binnen het Park onbeperkt van buslijn 110 gebruik maken. Wie dat wenst kan overstappen op buslijn 12 van het GVM, welke de rondritten door

het Park verzorgt en naar NS-station Arnhem rijdt. Het gezelschap dat per fiets naar Hoenderloo was gereden, kon daar in een gereed staande autobus stappen om het nieuwe traject door het Park van buslijn 110 in te wijden. Na de feestelijke opening van dit traject werd er naar de zuidelijke ingang van het Park gereden, waar nog een gezellig samenzijn plaats vond in het nieuwe uit zijn as herrezen restaurant Rijzenburg.

Elders in het blad staan de tijden van de busdienst vermeld; bij de VVV's en De Aanschouw is gratis een folder met de dienstregeling te verkrijgen.

Bram Haak

Rijzenburg herrezen

Direct na de grote brand die op 30 maart 1992 restaurant Rijzenburg verwoestte – slechts de voorgevel bleef behouden – besloot het Bestuur van de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe, eigenaar van het gebouw, tot nieuwbouw op dezelfde plaats.

Dankzij de bijzondere medewerking van de Gemeente Arnhem kon binnen een jaar, op 28 april 1993, de opening van een nieuw Rijzenburg worden verricht door de voorzitter van de Stichting, de heer H.J.L. Vonhoff.

De steen in de voorgevel laat het jaartal 1860 zien. Dat jaar is door de uitvoerende architect Ten Broeke afgeleid van een foto uit het archief van het Rijksmuseum Kröller-Müller. In de registers van de eerste opname van het kadaster van de Gemeente Arnhem (1830) komt de boerderij Rijzenburg niet voor.

Het perceel no. 125, waar later Rijzenburg zou worden gebouwd, behoorde toen nog aan de Gemeente Arnhem en werd als heideveld aangegeven. Op een zogenaamde kadastrale hulppkaart uit 1852 wordt de boerderij voor de eerste maal vermeld. Zowel het kadaster als een koopakte uit 1859 vermelden als eerste eigenaar Albertus Franciscus Burgers, gewezen koninklijke paardepostmeester, en zijn vrouw Maria Wilhelmina Rensen. Zij hadden de boerderij met de daarbij

behorende gronden in eigendom verkregen 'ten dele bij aankoop van de Gemeente Arnhem in 1851 en ten deele bij ruiling van den heer Johannes Backer en verdere eigenaren van het landgoed Kemperberg, terwijl de op die gronden staande gebouwen geheel nieuw zijn daargesteld'.

In 1859 was dit goed ruim 41 hectare groot. Nadat Rijzenburg vele malen in andere handen was overgegaan, werd het in 1902 eigendom van mr. C.J. Baron van Tuyll van Serooskerken, burgemeester van Zeist, die in datzelfde jaar door aankoop eigenaar was geworden van het landgoed Kemperberg. Het totale bezit werd in 1920 eigendom van de heer G.A. van Putten, die het in 1921 verkocht aan de NV Wm. H. Müller & Co's Algemeene Exploitatie Mij., waardoor ook dit gebied tot het landgoed de Hoge Veluwe ging behoren.

In 1940 werden de Kemperberg (met Rijzenburg), Deelen en Terlet door de Duitsers gevorderd. Tijdens de 2e wereldoorlog werd Rijzenburg, dat als ontginningsboerderij bijna 100 jaar heeft bestaan, volledig verwoest. Na de bevrijding is Rijzenburg weer opgebouwd, zij het in andere vorm. Het is toen in gebruik genomen als kwaliteits-restaurant voor de regio en pleisterplaats voor bezoekers aan de Hoge Veluwe uit binnen- en buitenland.

Van de voorzitter

Onze Vereniging bestaat nu 45 jaar. Velen van ons zullen zich nog goed het veertigjarig bestaan kunnen herinneren met een massaal bezochte open dag en een feestelijke receptie. Het is dit keer een 'klein lustrum'. We kunnen het bescheiden vieren, want het programma voor 1993 is al veelzijdig en goed gevuld. U kunt dat zien op de achterkant van De Schouw en daar komen nog bij de cursussen in de Pampel op de komende winteravonden en de activiteiten van de werkgroepen.

Het lijkt ons aardig in de Herfst-Schouw de schijnwerper te richten zowel op het verleden als op de toekomst van de Vereniging. Dat een terugblik boeiend kan zijn, heeft onze ere-voorzitter de heer Borst bewezen met zijn toespraak ter herdenking van het overlijden van onze ere-voorzitter Arnold Kramer. Hij heeft ons er nog eens van doordrongen, dat het huidige brede scala van evenementen en activiteiten, welke wij als vrijwilligers organiseren, geen vanzelfsprekendheid is, maar geleidelijk is gegroeid en veroverd.

De in goede sfeer verlopen Algemene Ledenvergadering van 17 april markeert voor het Bestuur een nieuw verenigingsjaar. Wat staat ons daarbij voor ogen?

Na de uitbreiding van de wintercursussen en de Jeugd Hoge Veluwe-dagen verdient in de eerste plaats het handhaven van de kwaliteit van onze activiteiten onze aandacht en inspanning. Een voorbeeld: de plantenwerkgroep en de werkgroep geschiedenis kunnen nieuwe leden goed gebruiken. Deskundigheid op dat gebied is geen vereiste, wel enthousiasme en doorzettingsvermogen om een zekere 'lekendeskundigheid' te verwerven. Wie zich wil oriënteren, moet zich niet uit bescheidenheid laten weerhouden contact op te nemen met de voorzitters van de werkgroepen, wier namen en adressen op de omslag van De Schouw staan vermeld. De museumwerkgroep gaat zich beraden over 'wat wel en wat niet'.

In de volgende Schouw kan daarover misschien duidelijkheid worden verschaft.

De Schouw zal, voorzover de redacteurs daartoe

in staat zijn, sfeerverslagen gaan geven van belangrijke activiteiten binnen de Vereniging. Het verslag van de Ledenvergadering in deze Schouw is daarvan een goed voorbeeld. Leden die niet of weinig komen, krijgen zo toch een indruk van wat er allemaal gebeurt en wat ze missen. Wie weet, misschien leidt dat er toe dat ook anderen actief worden. Over de opkomst op de vergaderingen hebben we niet te klagen. Nog een belangrijke mededeling met betrekking tot de Schouw: wij hebben besloten om dit blad voortaan te laten drukken bij Grafisch Bedrijf Outhuis in Velp.

Een ander belangrijk punt is de uitbreiding en vooral verjonging van ons ledental, wat wij met vereende krachten zouden moeten bereiken. Wij mikken op twee groepen mensen: de 55-plussers of vutters, die in de week aan vele activiteiten in en buiten de werkgroepen kunnen deelnemen en daarin veel voldoening kunnen vinden. De generatie daaronder is voor ons de 'jeugd'. Zij kunnen lid worden om het werk van onze Vereniging in het belang van de Hoge Veluwe te steunen en zij kunnen, omdat de meesten van hen werken, de activiteiten op de zaterdagdagen meemaken. Echte jeugd kunnen we moeilijk aan onze Vereniging binden, maar wel kunnen we voor hen activiteiten organiseren om zo te investeren in de toekomst. Immers, hoevelen van onze trouwe leden komen al vanaf hun jeugd in het Park! U kent het antwoord: velen!

Wat doen we verder concreet, nadat een actie onder de jaarkearthouders en een gerichte huis-aan-huis campagne ons een kleine 200 leden hebben opgeleverd? Actie onder de bezoekers van het Park, met de hulp van onze gidsen en de mensen in de Aanschouw. Opwekking tot lidmaatschap in de periodieken van bevriende verenigingen. En .... actie van ons allemaal! Nog steeds geldt de afspraak dat een lid, dat tenminste twee nieuwe leden aanbrengt, f 40,- van de kosten van de auto-jaarkaart het jaar daarop als premie terugkrijgt. Wie zo'n kaart niet bezit, krijgt een vergelijkbare premie. Ons rijkgeschakeerd programma – ieder-

een kan krijgen wat hij of zij wil – zal het U niet al te moeilijk maken in eigen kring tenminste twee leden te winnen. Ik heb mijn hoop ook gevestigd op de pas toegetreden leden, voor wie we op 15 mei een dag hebben georganiseerd om echt goed kennis te maken met de Hoge Veluwe en onze Vereniging. Onze ledenwerfacties leveren minder leden op dan bv. die van het Gelders Landschap. Deze rubriek 'Van de Voorzitter' is geboren uit de

wens van de leden om te horen wat het Bestuur allemaal doet. Vandaar! Maar het hoeft natuurlijk geen éénrichtingsverkeer te zijn. Als er leden zijn die suggesties hebben voor onze activiteiten, voor de werving van nieuwe leden e.d., laten zij mij dan schrijven. Voorstellen die voortkomen uit positief meeleven zijn van harte welkom!

J. Drijber

De hoorns in het Museonder

door F. Stoute

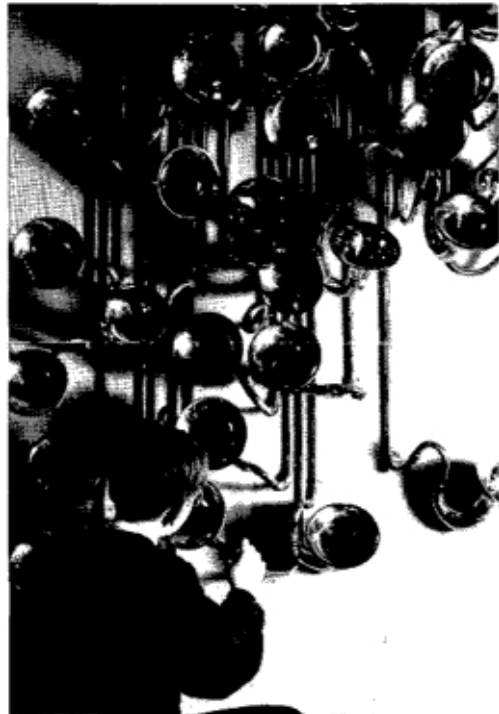
Aan het einde van zijn rondgang in het Museonder valt de aandacht van de bezoeker op een groot aantal koperen hoorns en dito leidingen die via het trappenhuis ergens naar toe gaan. Vreemd? Het is een creatie van de Amsterdamse kunstenaar Paul Vendel (28) en zijn compagnon/vriendin Sandra de Wolf (26), beiden afgestudeerd aan de Riet-veld-Academie.

Er is op het ministerie van WVC een afdeling die dia's heeft van werkstukken van heel veel kunstenaars, en ook Paul Vendel komt voor in dat archief. Slechts enkele weken voor de opening van het museum kreeg hij de opdracht een kunstwerk te maken. Hij mocht uiteraard zijn eigen gang gaan, maar er moest enig verband met het Museonder bestaan. Dit werd zijn uitgangspunt: door de architectuur en inrichting van het Museonder zou de argeloze bezoeker aan het einde van zijn tocht geneigd kunnen zijn langs dezelfde weg terug te gaan, dus via de helling omhoog. Dat is niet de bedoeling, en daarom moet hij weten dat hij beter via het trappenhuis naar buiten kan gaan. Dat attenderen gebeurt nu door in het gebouw iets te laten gebeuren dat zich buiten voortzet, en wat iedereen dus wel wil zien. Deze gedachte werd de basis voor het kunstobject.

Het werk bestaat uit 63 hoorns (beneden) die elk verbonden zijn met een koperen buis met een doorsnede van 15 mm. Van deze hoorns komen er 44 bovengronds door de muur naar buiten, waar ze eindigen in de vorm van een bos bloemen - van

verschillende hoogten, zodat ze door mensen van alle grootte 'gebruikt' kunnen worden. De andere 19 hoorns blijven binnen het gebouw.

De hoorns - van het soort dat heel vroeger als 'toeter' bij een automobiel behoorde - heeft hij op de kop getikt op de afdeling Curiosa van de rommelmarkt op het Waterlooplein.

Foto Gerard van Bree

Overeenkomstig de verwachtingen blijken de ondergrondse hoorns als een magneet te werken. Vooral de jeugdige bezoekers kunnen de verleiding niet weerstaan om in de hoorns te gaan roepen of grappig bedoelde geluiden te maken, en mensen buiten die dat geluid horen (nadat het ongeveer 40 meter door de buizen heeft afgelegd) roepen door 'hun' hoorn iets terug.

Het laat zich vergelijken met de romantische spreekbuis op de brug van een zeeschip. Het kunstwerk voor het Museonder was Pauls eerste object van blijvende aard. Voordat hij er mee aan de slag ging, had hij met twee vrienden in Moskou gewerkt. 'We hebben daar in een galerie een kamer van vloer tot plafond, inclusief de ramen en zelfs de deurknoppen, behangen met papieren roebels. Het waren er heel veel, maar de tegenwaarde

was niet meer dan 140 dollar. Eindelijk dus een goedkoop kunstwerk, hoewel twee uur na de opening alle roebels weg waren, meegenomen door de bezoekers. Voor hen was het geen behang, maar een jaarsalaris.

Toen wij in het Museonder bezig waren met solderen, buigen en graven is ons de wat verwende houding van het publiek opgevallen. Op een wat gepikeerde toon vroegen ze eerst luid aan elkaar en toen aan ons wat dit allemaal eigenlijk voorstelt. Maar moet dan alles altijd worden uitgelegd? Je gaat toch ook niet aan een boom vragen wat de bedoeling van zijn aanwezigheid is? Daar kom je na verloop van tijd heus zelf wel achter'.

Fred Stoute

is redacteur van De Schouw

Het Blauwsparrenlaantje

Het Blauwsparrenlaantje op de Hoge Veluwe is nu een tuinpad met aan beide zijden rododendrons. Eens was het een laantje met exotische bomen en struiken en daartussen een aantal beelden, waar mevr. Kröller zeer trots op was en daarom ook wel het laantje van Hélène werd genoemd. Er stonden afwisselend blauwsparren en rododendrons. Het was aangelegd in het Beeldenbos in de jaren '20 toen de export van de kwekerijen rond Boskoop als gevolg van de algemene economische malaise naar een dieptepunt was gezakt. De kwekers boden toen hun producten tegen ongekend lage prijzen aan. De familie Kröller heeft daar gebruik van gemaakt en grote aantallen blauwsparren en rododendrons aangekocht, die op verschillende plaatsen in het Park werden aangeplant: bij de vijvers van St. Hubertus, in het Blauwsparrenlaantje, rond het daarbij gelegen kolkje en in het Beeldenpark. Intussen zijn de blauwsparren verdwenen, maar de rododendrons staan nog ieder jaar in volle bloei. De rododendrons konden niet zo maar in het zand worden geplant. Een tuinman vertelde dat er grote hoeveelheden veengrond waren aangevoerd, voordat er geplant kon worden, want voor rododendrons en azalea's geldt: de kluit moet vochtig blijven.

Ha.

Natuur in miniatuur

In maart van dit jaar heeft PTT Post een serie van vier postzegels uitgegeven met als thema 'Natuur en Milieu'. In prachtige kleuren zijn enkele in ons land voorkomende, bedreigde en uitgestorven vlinders afgebeeld zoals de Zilvervlek (*Clossiana euphrosyne*), Grote vos (*Nymphalis polychloros*), Groot koolwitje (*Pieris brassicae*) en Icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*), in respectievelijk de waarden van 70 cent, 80 cent, 90 cent en 160 cent. Op de postzegel is behalve de vlinders ook een symboliek te zien. De Zilvervlek heeft rondom een rouwrand, want hij is in ons land uitgestorven. De speld waarmee de vlinder is opgeprikt is te zien. De Grote vos staat voor een bedreigde soort. De kleuren rood en geel zijn gebruikt als waarschuwing, want deze soorten kunnen nog gered worden. Op de postzegel van 90 cent staan een mannetje en een vrouwtje afgebeeld, die het voortbestaan symboliseren. Het gaat hier om het Groot koolwitje, een vlinder die nog veelvuldig voorkomt. De vierde postzegel, het Icarusblauwtje, gaat door op het thema 'voortbestaan'. Op de postzegel is duidelijk te zien dat er voor het voortbestaan van een soort twee nodig zijn. De zegels zijn te koop op het postkantoor, of bij PTT/Post Filatelie, Postbus 30051, 9700 RN Groningen.

F.St.

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 3:

1. De vereniging heeft primair ten doel het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park "De Hoge Veluwe" (hierna te noemen: het Park) en het desgevraagd bijstaan van de Stichting genaamd "Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe" (hierna te noemen: de Stichting). Verder heeft de vereniging ten doel het desgevraagd bijstaan van het Rijksmuseum Kröller-Müller (hierna te noemen: het Museum).
  2. De vereniging tracht dit doel onder meer te bereiken door:
    - a. jaarlijks één of meer Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
    - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park en het Museum betreffend;
    - c. werkgroepen te vormen tot het op verzoek van de Stichting en/of Museum door vrijwilligers verrichten van werkzaamheden;
    - d. publicaties doen verschijnen alsmede het verzorgen van voorlichting en rondleidingen;
    - e. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 3.1 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting en/of het Museum), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park en/of het Museum.
-

Bestuur:

W.H. Borst	- ere-voorzitter
Mr. J. Drijber	- voorzitter
Dr. A.C. Haak	- secretaris
	Nevenlandsehof 16, 7312 EX Apeldoorn, tel. 055-558192
J.J. Prins	- penningmeester
	Bosweg 101, 7313 CA Apeldoorn, tel. 055-554836
H. van Tuil	- vice-voorzitter
Mr. W. Blanken	- burgemeester van Ede
J.L. Ebregt	
C. Hoogendijk	
Mevr. W. van der Horst-Zondag	
A.J. Hubers	- burgemeester van Apeldoorn
Drs. J.C. Kok	
R. Lifmann	
Mr. P. Scholten	- burgemeester van Arnhem
P.G.A. Timmerbeil	
Mevr. B. Wit-van Koetsveld	

Adviseurs:

Ir. H.A. Bruning	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Dr. E.J. van Straaten	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

Bomenfonds Hoge Veluwe: postgiro 3534903 Apeldoorn.

De minimum-contributie bedraagt f 30,-. Lidmaatschap voor het leven f 250,-. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor tenminste f 30,- per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegezonden. De leden ontvangen jaarlijks een accept-girokaart ter voldoening van de contributie. Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Het lidmaatschap van de vereniging geeft geen recht op gratis toegang tot het Park.

Anmeldingen, adreswijzigingen e.d.:

**Ledenadministratie Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe, Mevrouw A. Hiddink-de Bie, Meidoornstraat 10, 6666 CJ Heteren, tel. 08306 - 22661 (bij voorkeur tussen 18 en 20 uur).
Postgiro 951993 t.n.v. Vereniging Vrienden v.d. Hoge Veluwe.**

JAARPROGRAMMA 1993

- 10 juli   THEMA-EXCURSIE
Bos en bomen
Plantenwerkgroep
- 21 augustus   ZOMER HOGE VELUWE-DAG
Landschapsecologie
Plant en dier in een versnipperd landschap
Medewerker Instituut Bos- en Natuurbeheer
- 25 september   THEMA-EXCURSIE
Werkgroep Geschiedenis
'Hoog Baarlo'
- 30 oktober   HERFST HOGE VELUWE-DAG
Dierensporen
Anne-Marie Steeman,
Kon. Ned. Natuurhistorische Vereniging
- 31 december   OUDEJAARSWANDELING
Hoge Veluwe-gidsen